

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO
Felsefe ve İnsan
Hakları Kürsüsü

İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ ve UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Nisan 2021/ Sayı: 8

Okurlara

Bültenimizin bu sayısındaki yazılar, bir önceki sayıda olduğu gibi yine COVID-19'un damgasını taşıyor. Bir yıldır devam eden ve bütün dünyayı kuşatan pandeminin, farklı alanlardaki etkilerini değerlendiren yazılar okuyacaksınız bu sayımızda.

İoanna Kuçuradi'nin "İnsan Hakları Eylem Plânı Üzerine Notlar" başlıklı yazısı, İnsan Hakları Eylem Planının ilk dört amacını, insan hakları bilgisi ışığında değerlendiriyor. Kuçuradi, Plânın amaç ve hedeflerinin "insan haklarını getirme amacı bakımından" değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekiyor ve insan hakları eğitiminin gerekliliğine vurgu yapıyor.

Zeynep İspir, "COVID-19 Pandemisinin Gıda ve Tarım Alanındaki Etkileri Üzerine Tartışmalar" başlıklı yazısında, Tarım ve Gıda Etiği Derneği (TARGET) Çevrimiçi Konferans Dizisi örneği üzerinden, pandeminin tarım ve gıda alanındaki etkileri ve bu etkilere kaynaklık eden pandemi öncesi yapısal sorunlar hakkında genel bir çerçeve sunuyor.

Gözde Değirmenci Şanal'ın "COVID-19 Salgını ve Cezaevlerinde İnsan Hakları" başlıklı yazısı, cezaevlerinde salgının yayılımının önlenmesine yönelik alınan tedbirlere açıklık getiriyor.

Bu sayımızdaki söyleşi, Maltepe Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü Başkanı Prof. Dr. Zekiye Kutlusoy'la yapıldı. Kutlusoy, bu söyleşide, uzun sürecek gibi görünen bu salgın sırasında ülke ve dünyaca yaşadığımız pek çok sorunun, pek çok hak ihlalinin önüne geçebilmek için felsefi etik eğitimin önemine işaret ediyor.

İlgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

İNSAN HAKLARI EYLEM PLÂNI ÜZERİNE NOTLAR

İoanna Kuçuradi

Hangi konuda olursa olsun bir eylem plânı, gerçekleştirilmesi istenen belirli amaçlara ve bu amaçların mevcut gerçeklik koşullarında nasıl gerçekleştirilebileceğine ilişkin hazırlanan bir pusuladır.

Bunun için böyle bir plânın amaçlarının ve onları gerçekleştirmek için öngörülen yolların değerinin belirlenebilmesi, değer bilgisi gerektirdiği kadar, bunların *doğru* değerlendirmesinin nasıl yapılabileceğini bilmeyi de gerektiriyor; öyle ki kimilerinin şu ya da bu nedenden istemedikleri yapılmasın, istedikleri de yapılsın diye değil, bu plânın uygulanacağı "yerin" insanların temel hakları o koşullarda korunabilsin diye.

Bu kısa yazıda, Mart ayı sonlarında ilân edilen *İnsan Hakları Eylem Plânına* böyle bir yaklaşımla bakarak, yalnızca ilk dört amacına bir göz atılacaktır.

Plânın hareket noktası, Plân metninde "İnsan Hakları Eylem Planı'nın çıkış noktası insanın maddi ve manevi varlığı ile onur [dignity] ve saygınlığını devletin bütün kurum ve kuruluşlarıyla [kamu görevlilerinin yaptıkları] tüm işlem ve eylemlerde koruma yükümlülüğüdür" şeklinde dile getirilmiş bulunuyor.

Bu cümleler doğru anlaşıldığında, uygun görülebilecek bir hareket noktasıdır. Ancak şu soru ortaya çıkıyor: Sözü edilen yükümlülük, neden yalnızca kamu görevlilerinin yükümlülüğü sayılıyor? Kamu görevi yapmayan insanlar, eylemde bulunurken, neden insan haklarını korumakla yükümlü sayılmıyor? İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 1. maddesi, bütün insanlara "birbirlerine kardeşlik anlayışı içinde davranma" gerekliliğini getirmiyor mu?

(Devamı 11. sayfada)

COVID-19 PANDEMİSİNİN GIDA VE TARIM ALANINDAKİ ETKİLERİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR:

Tarım ve Gıda Etiği Derneği (TARGET) Çevrimiçi Konferans Dizisi Örneği

Dr. Zeynep İspir*

“Bu krizin etik bir yönü de var; zira insanlığın karşılaştığı bu zorluklara cevap verecek bilgi ve kaynağa sahip olunmasına karşın yine de sorumluluk sahibi koruyucu tedbirler alınmadı.”¹

Dünyamız 2019 yılının son aylarından bu yana çetin bir salgınla mücadele ediyor. COVID-19 pandemisiyle geçirmekte olduğumuz günler, yol açtığı akut sorunlar nedeniyle, öncelikle hastalığın teşhisi, tedavisi, salgının yayılma hızına müdahale gibi özellikle tıp disipliniinden çözümler üzerine yoğunlaşmayı zorunlu kıldı. Pandemi, başta yine sağlık alanından olmak üzere çok boyutlu değerlendirmeleri ve eylem planlarını, farklı sorunları gözeterek ele almayı gerektirdi. Başlangıcından bu yana salgının etik, ekonomik, sosyal, psikolojik, hukukî, siyasi vb. pek çok tartışmanın da merkezinde yer aldığı görülmektedir. Pandeminin etkilediği en önemli alanlardan birisi de gıda ve tarım alanı.

Temel bir insan hakkı olan beslenme ve gıda hakkının gereklerini yalnızca olağanüstü dönemlere hasredilecek önlemler çerçevesinde ele almak yeterli görünmüyor. Bununla birlikte karşı karşıya kaldığımız küresel kriz, “olağan” sayılan salgın öncesi dönemdeki eylemlerimizin de etkisiyle, gıda ve tarım alanında yarattığı sonuçlardan dolayı, beslenme ve gıda hakkının karşı karşıya geldiği tehditler üzerine düşünmeyi zorunlu kılıyor.

2016 yılında “tarım ve gıda sisteminin kapsadığı tüm faaliyetlerde ortaya çıkan etik konular ve sorunlar hakkında tüm toplum kesimlerinde etik farkındalık ve duyarlılık gelişmesine katkıda bulunmak”² amacıyla faaliyetlerine başlayan Tarım ve Gıda Etiği Derneği (TARGET), çeşitli türden kısıtlamalara devam eden pandemi sürecinde, 21 Mayıs 2020 tarihinde bir bilgi paylaşımı girişimi başlattı. Salgının tarım ve gıda alanına etkisinin değerlendirildiği ve konuyla ilgili farklı disiplinlerden uzmanların yer aldığı çevrimiçi konferans dizisi, bu inceleme yazıldığı sırada ondört tartışmacısının katkı sunmuş olduğu bir platforma dönüştü.³

Dizide gıda hakkı; mevcut tarım ve gıda sistemleri;

kriz dönemi önlemlerinin etik analizi; gıda krizi bağlamında gıda politikaları ve yönetim mekanizmaları; gıda güvenliği ve gıda güvencesi sorunları; ekolojik zorunluluklar ve gıda hakkı ilişkisi; farklı ülke ve şehirlerin gıda sistemlerinin içinde buldukları durumlara ilişkin güncel deneyim örnekleri; tarım sistemlerinin çeşitli etik yaklaşımlar ışığında incelenmesi problemi; kırsal kalkınma ve tarım alanındaki ulusal problem alanları; gıda güvenliği ve gıda güvencesi açısından geleneksel gıdalar; gıda sistemlerinin dönüşümü; gıda sistemleri açısından küresel ölçütler getirme girişimleri; gıda alanında hukuk ve politika oluşturma, ayrıca bu alanda bir bilgi/veri havuzu oluşturma temaları, COVID-19 pandemisi genel çerçevesi içinde ele alınmıştır.

Bu kısa yazı, ilgili konferans dizisinden hareketle, içinde bulunduğumuz küresel krizin tarım ve gıda alanındaki etkileri ve bu etkilere kaynaklık eden pandemi öncesi yapısal sorunlar hakkında genel bir çerçeve sunmak üzere hazırlanmıştır. Bu nedenle aşağıda, dizide dile getirilen ve pandemi döneminde beslenme ve gıda hakkına etkileri bakımından tartışılması gerektiği düşünülen bazı temel problemler ile bunların kaynakları ve çözümlerine yönelik önerileri içeren bir bağlaman ortaya konmasıyla sınırlı bir değerlendirme yapılacaktır.⁴

I. Salgının Tarım ve Gıda Alanında Görünür Kıldıkları Üzerine

Paolo Giordano yeni tip corona virüsün “bizi her yerde birbirimize bağlayan birçok katmanı, ayrıca kişiler arası etkileşimleri, psikolojik yapılarıyla ve sosyal, politik, finansal güdülerıyla içinde yaşadığımız bu dünyanın karmaşıklığını” açığa çıkardığını vurguluyor.⁵ Karşı karşıya kaldığımız krizin, “dünyamızın karmaşıklığı” içinde, bir anlamda olumsuzlukları küresel düzeyde ortaklaştırdığı, bu açıdan sınırları görünmez kıldığı da her fırsatta dile getiriliyor. Bu durumun diğer pek çok alanda olduğu gibi, gıda ve tarım alanındaki ilk habercisi, yarattığı tahribatı gelişmiş olduğu kabul gören ülkelerden başlayarak hissettirmesi oldu.⁶ COVID-19 öncesindeki bölgesel krizlerden şimdiki

*Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı, Tarım ve Gıda Etiği Derneği (TARGET) Üyesi.

¹ Richard Falk, “Corona Virüs Salgını Sırasında Ekolojik Zorunluluklar ve Beslenme Hakkı: Bir Biyo-Etik Kriz Zamanı”, *TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Kitabı*, ed.: Neyyire Yasemin Yalın, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ankara 2020, s. 40.

² Bkz. Tarım ve Gıda Etiği Derneği Tüzüğü, Madde 2, <http://targetder.org/hakkimizda-tuzuk>, Erişim tarihi: 11.6.2020.

³ Çevrimiçi sunuşların tamamı için bkz. TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Dizisi, <https://www.youtube.com/channel/UCY5O-EbPrMhWq5V5KFnd1AQ/vidoes>, Erişim tarihi: 15.2.2021.

⁴ Konferans içinde yer alan sunuşlardan onüç tanesi 2020 yılında bir konferans kitabında biraraya getirilmiştir. İlgili tartışmaların detayları ve bu yazının sınırlılıkları nedeniyle yer verilemeyen hususlar için bkz. *TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Kitabı*, ed.: Neyyire Yasemin Yalın, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ankara 2020.

⁵ Paola Giordano, “Aklı başında”, *Salgın Zamanlarında-Küresel Kriz Döneminde Toplum, Bilim ve Farkındalık*, çev.: James Cem Yapıcıoğlu, Profil Kitap, İstanbul 2020, s. 7.

⁶ İngiltere örneği için bkz. Geoff Tansey, “İngiltere’den COVID-19 ve Gıda Sistemimiz Üzerine Düşünceler”, *TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Kitabı*, ed.: Neyyire Yasemin Yalın, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ankara 2020, s. 49-54. Ulusal sınırların endüstriyel gıda sisteminin etkisindeki kırılmağını COVID-19 dönemi Amerika-Kanada arasındaki tedarik zinciri kırılması örneği üzerinden gösteren açıklamaları için bkz. Harriet Friedmann, “Küresel Şehirlerin Metabolizması: Londra, Manchester, Şikago”, *TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Kitabı*, ed.: Neyyire Yasemin Yalın, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ankara 2020, s. 89-90.

biçimde etkilenmemiş olan, küreselleşmenin odağı sayılan merkezlerdeki bu tahribat, sorunun başka bir biçimde duyulmasına, hissedilmesine de neden oldu.

Salgınla mücadelenin başında gıda alanına ilişkin belirgin biçimde görünür olan sorun, gıda tedarik zincirlerinin bölgesel ve küresel düzeyde kırılmasına ilişkindi. Mevcut gıda sistemlerinin kullandığı araçların işleyemez hale gelmesiyle üretici ile tüketici arasındaki bağın her iki grubu da etkileyecek biçimde bozulduğunu ortaya koyan Hilal Elver⁷, pandemi öncesi dönemde de var olan yoksulluk, yetersiz beslenme, açlık ve kıtlık gibi beslenme ve gıda hakkı ihlali sorunlarının, salgınla derinleşen ve birer yapısal adaletsizlik sorununa dönüşen örneklerini de dikkatlerimize sunuyor. Elver'in işaret ettiği üzere şu anda savaş ve kuraklıklar gibi nedenlerle kıtlık tehdidi altında olan bölgeler COVID-19 salgınından çok daha derinden etkilenmiş durumdadır; pandemi etkisiyle yoksullaşma oranındaki dikkat çeken artışa, sağlık sorunları ve yetersiz beslenmeye bağlı çocuk ölüm oranlarındaki yükselme eklendi; ayrıca aşırı açlıkla (kıtlıkla) mücadele eden kişi sayısının pandemi öncesi yıldaki oranının iki katına çıkması bekleniyor.⁸

Salgınla birlikte pek çok ülkede ulusal düzeyde olacak şekilde gıda ürünü stoklama eğilimi oluştu. Bu eğilim üretici konumundaki ülkeler bakımından ihracat sınırlamaları, ulusal gıda arzının desteklenmesi, gıda tedarik zincirinin aksamamasına yönelik birtakım korumacı tedbirlerle kendini gösterirken, salgının başlangıç döneminde, tüketicilerde de özellikle dayanıklı ürünlere yönelen bir talep artışı ve stoklama eğilimi gözlemlendi.⁹ Bu durumun önemli ve hissedilen etkilerinin başında, özellikle gıda ve tarımda ithalata dayalı bir modeli benimseyen ülkelerde gıda güvencesi ve gıda hakkı üzerinde tehdit oluşturabilecek şekilde gelişen gıda fiyat artışları geliyor.¹⁰

Küresel pandemi global düzeyde derinleşmiş eşitsizliklerin gün yüzüne çıkmasına ek olarak kendine özgü yeni eşitsizlik biçimleriyle birlikte adalet sorunlarını da ortaya çıkardı. Bunların tarım ve gıda alanındaki örneklerinden bir tanesini bu alanlarda çalışanların durumu oluşturuyor. Sınırların kapanması ve işçi hareketliliğinin durması ile işsizliğin yanı sıra, fabrikalarda üretimin durması sorununa ek olarak, mevcut işletmelerde temel hakları tehdit altında ve çalışma hakkının

zorunlu gerektirdikleri yerine getirilmeden çalışan göçmen, kayıtsız, yevmiye ile geçimini sürdüren işçilerin yaşadıkları sorunlar baş gösterdi.¹¹

Ulusal düzeyde sektörel daralmalara neden olan kısıtlamalar mevcut işsizlik sorununu, gıda sektöründe çalışanları da etkileyecek biçimde, bölgesel açıdan da derinleştirdi. COVID-19 herkes için sağlık açısından riskler doğurmakla birlikte, içinden geçmekte olduğumuz süreç yoksul ve dar gelirli, ana gelir kaynağı gündelik-aylık kazançları olan ve bu bakımdan salgının yarattığı ekonomik kapanma karşısında çok daha savunmasız kalan çalışanları daha fazla etkiledi.¹²

II. Tarım ve Gıda Alanlarındaki Yapısal Sorunların Salgın Sürecine Etkisi

Pandemi sürecinde tarım ve gıda alanlarında karşı karşıya kaldığımız ve yukarıda bir kısmına değinilen pek çok problemin salgın öncesine dayanan birtakım yapısal kaynakları bulunuyor. Bu bakımdan COVID-19 pandemisinin tarım ve gıda alanına ve dolayısıyla beslenme ve gıda hakkına etkisi üzerine düşünmek, bu yapısal kaynaklar üzerine düşünmeyi de mecbur kılıyor. Örneğin tarım ve gıda alanlarında yeterli üretim mevcutken, dünya düzeyinde halen açlık sorunuyla mücadele ediyor oluşumuz pandemi öncesi dönemde de var olan bir sorundu. Bu sorun salgının etkisiyle çok daha derinleşeceği benziyor. Tarım ve gıda sistemlerinin oluşturulup işletilmesi açısından temel haklarla ilişki kurmaktan çok, “küresel ekonomik düzen ve serbest piyasa ekonomisinin”¹³ merkeze alınıyor oluşu, bu yapısal sorunun esas kaynaklarından birisi olarak karşımıza çıkıyor. Bu bakımdan, İoanna Kuçuradi'nin vurguladığı ve gelişme/kalkınma mottosunun yalnızca ekonomik kalkınmayla eş tutulması ve pek çok alandaki faaliyetlerin amacının kâr maksimizasyonuna indirgenmesi sonucuna götüren yaklaşımın belirleyici rolüne de vurgu yapmak gerekiyor.¹⁴ Kuçuradi'nin, yüzyılımızda “her şeye sinmiş ekonomik yaklaşım” biçiminde ifade ettiği ve insanlararası en temel ilişki olarak ekonomik ilişkinin kabul edilmesine ve toplumsal ilişkilerin bir ilişki türü olarak varlıksal özelliğinin gözden kaçırılmasına sebep olduğunu dile getirdiği bu anlayış¹⁵, etkilerini tarım ve gıda alanlarındaki temel hak ihlalleriyle de görünürleştiriyor. Bu bağlamda Richard Falk, birtakım kararları serbest pazarın insafına bırakan, etik açıdan sorunlu bir hak nosyonuna dikkatimizi özellikle çekiyor. Falk'un dile getirdikleri, dev-

⁷ Hilal Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, *TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Kitabı*, ed.: Neyyire Yasemin Yalın, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ankara 2020, s. 3.

⁸ Bkz. Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, s. 3. Ayrıca bkz. Michael Roberts, “COVID 19 and US Food Systems/Law”, https://www.youtube.com/watch?v=i2STYe-goyEU&ab_channel=TARGETOnline, Erişim tarihi: 14.2.2021.

⁹ Bkz. Cemal Taluğ, “Covid-19 Salgınının Tarım ve Gıda Sistemine Etkileri ve Düşündürdükleri”, *TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Kitabı*, ed.: Neyyire Yasemin Yalın, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ankara 2020, s. 11; Tansey, “İngiltere'den COVID-19 ve Gıda Sistemimiz Üzerine Düşünceler”, s. 50.

¹⁰ Bkz. Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, s. 7-8.

¹¹ Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, s. 6-7; Tansey, “İngiltere'den COVID-19 ve Gıda Sistemimiz Üzerine Düşünceler”, 50-51.

¹² Bkz. Mustafa Koç, “Gıda Krizi, Gıda Politikaları ve Yönetişim Mekanizmaları”, *TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Kitabı*, ed.: Neyyire Yasemin Yalın, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ankara 2020, s. 23-24.

¹³ Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, s. 4.

¹⁴ Bu konudaki değerlendirmeleri için bkz. İoanna Kuçuradi, “Bugünkü Gelişme/Kalkınma Yollarında İnsan Hakları İçin Saklı Tuzaklar”, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları –İnsan Hakları ve Hukuk-Devlet-Siyaset Felsefesi Yazıları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 207-229. Mustafa Koç sunuşunda, içinde bulunduğumuz durumu, hem salgın hastalık ve hem de küresel bir ekonomik krize işaret etmek üzere, modern gıda sistemleri ile küresel kapitalizmin sürdürülebilirliğini test eden bir “ikiz kriz” olarak adlandırdı. Bkz. Koç, “Gıda Krizi, Gıda Politikaları ve Yönetişim Mekanizmaları”, s. 23. Temsilciliği, Ankara 2020, s. 89-90.

¹⁵ İoanna Kuçuradi, “Covid-19 Salgını Srasında Dünyamızın Dününe, Bugününe, Yarınına Bir Kuş Bakışı”, *Salgın: Tükeniş Çağında Dünyayı Yeniden Düşünmek*, Derleyen ve Yayına Hazırlayan: Didem Bayındır, Tellekt, İstanbul 2020, s. 161-162.

letlerin iyi niyetli bazı girişimlerinin ve hayırseverlik perspektifinin üzerine kurulan bir sosyal korumanın yerini, insanların temel haklara erişimini odağına alan, gerektiğinde serbest pazara devlet müdahalesini bu amaçla gündemine taşıyan politikaların alması tartışmalarını yeniden düşünmemize olanak veriyor.¹⁶

Mevcut haliyle endüstriyel gıda sisteminin sürdürülebilirliği de bir başka yapısal sorun olarak COVID-19 gölgesinde yeniden sorgulanıyor. Bu konudaki gözlemlere işaret eden Mustafa Koç, pandemi süreciyle ilgisinde düşünülmesi gereken bazı problemleri de dile getirdiği sunuşunda, endüstriyel tarım ve yoğun/entansif hayvancılığın habitat kaybına ve biyoçeşitliliğin azalmasına neden olduğunu, bir yandan da virüs ve bakteri gibi patojenlerin yayılması için uygun koşullar yarattığını vurguluyor. “İklim değişikliği, ekosistemin tahribi, çayır, mera ve ormanların yok edilmesi, neoliberal uygulamalarla koruyucu düzenlemelerin kaldırılması ve uzun tedarik zincirleri” de Koç tarafından, bu patojenlerin yayılmasındaki nedenler arasında gösteriliyor.¹⁷

Açlık ve kıtlık dünyamız açısından halen yakıcı bir sorunken, mevcut gıda sistemlerinin daha kârlı bulunduğu için odağına aldığı üretim alanları, pek çok bakımdan “ısraf ekonomisi” araçları olarak iş görüyor.¹⁸ Bu durum sadece daha çok üretimi ve tüketimi, büyük oranda da belirli bir kısmı çok uluslu gıda tedarikçilerinin kâr artışını gündemine alan bir ekonomik kalkınma modelinin sonucu olan¹⁹ bir başka problemle ilgili olarak, planlama eksikliklerini de gündeme getiriyor. Bu açıdan beslenme hakkını koruyacak ve gıda güvenmesini sağlama amacını gözetecek ulusal ve uluslararası düzeydeki planlama modellerinin noksanlığı, pandemi sürecindeki gıdaya erişim sıkıntılarının altında yatan bir başka yapısal sorun olarak karşımıza çıkıyor.²⁰

Elver’in belirlemelerinden hareketle, yukarıda dile getirilen bir kalkınma modeli eleştirisiyle bağlantılı biçimde sorun özetlenmeye çalışıldığında; ülkeleri gıdaya erişimde kendi kendine yetemeyen bir dışa bağımlılığa mahkûm kılan, doğal kaynakların hoyratça ve geri dönüşü güç zararlar verecek şekilde kullanıldığı, sonuçları ve neden olduklarıyla ekosisteme zarar veren, üreticiyi güçsüzleştirip elindeki kaynakla ilişkisine yabancılaştıran endüstriyel tarımın yarattığı problemlerle yüzleştiğimizi söylemek mümkün görünüyor.²¹ Bu sistemin yarattığı sorunlar, tarım ve gıda

sistemleri ile bu alanlardaki ekonomilerini söz konusu sistemler üzerine inşa edilen ülkelerin salgın dönemi tecrübeleri üzerinden gözlenebildi. Mevcut tarım ve gıda sistemi araçlarının beklenmedik durumlar karşısındaki dayanıksızlığı ve yetersizliklerinin, üretici ve tüketiciler açısından ortaya çıkardığı güncel sorunlar bir yana, öngörülebilir bir gelecek açısından ekosistem üzerindeki etkileri nedeniyle de endişelere sebep olduğunu ayrıca belirtmek gerekiyor.

III. Salgın Boyunca ve Sonrası Ne Yapmalı?

Pandeminin tarım ve gıda alanına etkisini incelerken, karşı karşıya kaldığımız sorunların insan haklarıyla ilgisinde “doğru değerlendirilebilmesi”²² için, öncelikle doğru biçimde adlandırılmalarına ve bu sorunların kaynaklarının incelenmesine, bunlar için geliştirilebilecek çeşitli farklı eylem imkânlarının temel hakları koruyacak biçimde ele alınmasına ihtiyaç duymaktayız. Çeşitli türden bilgilisel kaynaklara ek olarak bir etik farkındalığı da gerektiren bu son adım, esasında, ilgili konudaki değerlendirmenin amaçlarından birini oluşturuyor. Bu yazıda kendisine başvuru yapılan TARGET konferans dizisinde, beslenme ve gıda hakkını da korumaya hizmet edecek bir kısmı katılımcıların pek çoğu tarafından ortaklaşa dile getirilen çeşitli eylem imkânları ortaya konmuştur. Bu önerilerden bir kısmı pandemi dönemine özel birtakım önlemler olarak değerlendirilebilir. Diğer bazı önlem ve araçlar ise, daha genel bir biçimde, bir temel insan hakkı olan beslenme ve gıda hakkının güvencesini oluşturmaya hizmet ediyorlar.

İlk gruptaki önlemler şu anda içinde bulunduğumuz pandemi sürecinde karşı karşıya kaldığımız krizin aşılması için öncelikle yapılması gerekenlere odaklanıyorlar. Krizin yönetilmesi açısından bir etik değerlendirme ihtiyacı, bu gereklerden önemli bir tanesini oluşturuyor. Bu bağlamda Neyyire Yasemin Yalın, kriz dönemlerinde verilen yönetsel kararların pek çok ölçütün yanı sıra bir de etik analize tabi tutulmasının, bu süreçlerde en az değer harcanmasının ön koşullarından olduğunu; böylesi bir analizin, kaosun ve belirsizliğin doğuracağı olumsuz etkilerin yanı sıra, yönetsel kararların karşılaması gereken hesap verilebilirlik unsurunu sağlamak bakımından da önem taşıdığını vurguluyor.²³ Karşı karşıya kalınan güncel sorunlara ilişkin ilk elden yapılması gerekenler de yine bu ilk grup önlemlerin kapsamı içerisinde yer alıyor. Buna göre, pandeminin yarattığı tüm olumsuz koşullara ek olarak sosyal

¹⁶ Bkz. Falk, “Corona Virüs Salgını Sırasında Ekolojik Zorunluluklar ve Beslenme Hakkı: Bir Biyo-Etik Kriz Zamanı”, s. 41.

¹⁷ Koç, “Gıda Krizi, Gıda Politikaları ve Yönetişim Mekanizmaları”, s. 23.

¹⁸ Koç, “Gıda Krizi, Gıda Politikaları ve Yönetişim Mekanizmaları”, s. 24.

¹⁹ Değerlendirmesi için bkz. Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, s. 4.

²⁰ Mevcut gıda sistemlerinin planlanması ve yönetilmesine ilişkin eleştirel değerlendirmesi için bkz. Carl Walter Matthias Kaiser, “Pandemi Sonrası Gıda Sistemleri İçin Küresel Ölçütler? EAT- Lancet Raporunun Bir Eleştirisi”, TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Kitabı, ed.: Neyyire Yasemin Yalın, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ankara 2020, s. 101-106; ayrıca bkz. Erdem Ak, “Sorun Sadece Kırsal mı?”, TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Kitabı, ed.: Neyyire Yasemin Yalın, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ankara 2020, özellikle s. 66 vd; Petek Ataman, “Pandemi Günlerinde Gıda Güvenliği ve Güvencesine Bakış”, TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Kitabı, ed.: Neyyire Yasemin Yalın, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ankara 2020, s. 34-35; Taluğ, “Covid-19 Salgınının Tarım ve Gıda Sistemine Etkileri ve Düşündürdükleri”, s. 13.

²¹ Bkz. Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, s. 4. Ayrıca bkz. Molly Anderson, “Covid-19 ve Gıda Sistemlerinin Dönüşümü”, TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Kitabı, ed.: Neyyire Yasemin Yalın, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ankara 2020, s. 93-97.

²² Burada kavram Kuçuradi'nin etiğindeki teknik anlamıyla kullanılmıştır. Ayrıntıları için bkz. İoanna Kuçuradi, *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.

²³ Söz konusu tartışmayı yürüttüğü yazısında Yalın, bu konudaki belirlemelerine ek olarak tarım ve gıda sistemlerini de kapsar biçimde hesap verilebilirliğin gereklerini (şeffaflık, sorumlu(luk)ların açıkça belirlenmesi ve değerlendirmede esas alınan ölçütlerin ortaya konması) dile getirmektedir. Bkz. Neyyire Yasemin Yalın, “Türkiye’de COVID-19 İçin Alman Bazı Önlemlerin Etik Analizi”, TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Kitabı, ed.: Neyyire Yasemin Yalın, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ankara 2020, s.20. Bu konuda ayrıca bkz. Koç, “Gıda Krizi, Gıda Politikaları ve Yönetişim Mekanizmaları”, s. 27.

ve ekonomik yükleri taşımakta güçlük çeken, örneğin işlerini kaybeden üretici kişi ve grupların desteklenmesi²⁴; yerel üretimin ve yerel üretici-tüketici irtibatını kolaylaştıracak kısa tedarik zincirini sağlayan sistemlerin oluşturulması ve korunması²⁵; okullar, hastaneler, hapisaneler, bakımevleri gibi kurumlarda kaliteli ve besin değeri yüksek gıda dağılımının aksatılmadan yürütülmesi²⁶; gıda güvenliğinin sağlanıp denetlenmesi²⁷ ve gıda güvencesi açısından gıda fiyatlarındaki suiistimal içeren eylemlerin denetlenerek gerekli tedbirlerin alınması²⁸ gibi önlemler, bu birinci grup kriz dönemi önlemlerinin örneklerini oluşturuyorlar.

İkinci ve daha uzun erimli çabaları gerektiren önlem grubu ise, yapısal sorunların aşılması bakımından özellikle önem taşıyor. Bu bakımdan konferans dizisinde, bugün tarım ve gıda alanında endüstriyel modelin ortaya koyduğu “aşırı” üretimin yerini “adil, dengeli ve paylaşımcı”, insan haklarını koruyan bir üretim-tüketim modelinin ve planlamasının almasına duyulan ihtiyaç dile getiriliyor.²⁹ Bu ihtiyacın gereklerinin başında da ekolojik dengeyi, iklim sorunlarını gözeterek³⁰ bir tarım ve gıda politikası belirlemek geliyor. Ulusal düzeyde sosyal devlet ve kamu yararı ilkelerinin ön plana çıkarılması; uluslararası düzeyde ise gıda yönetim mekanizmalarının etkin işletilmesi de³¹, bu başlık altındaki çerçeve önlemlere örnek oluşturuyor.

TARGET konferans sunuşları içerisinde pek çoğu ortak biçimde dile getirilen orta ve uzun vadeli yapısal önlem araçlarının bir dizisini Elver, kapsayıcı sekiz madde halinde özetle şöyle sıralıyor: “Tarım topraklarının korunması, kullanılmayan tarım topraklarının tarıma açılması, toprakla birlikte çiftçinin ihtiyaç duyduğu diğer girdiler açısından teşvikler sağlanması; tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi³²; tarım ve gıda alanlarında genç ve kadın istihdamının artırılması; sürdürülebilir tarımın desteklenip endüstriyel tarımla rekabet edebilir hale getirilmesi; gıda arzında tekelleşmenin ve büyük şirketlerin hegemonyasının önüne geçebilmek üzere ‘yerel tarıma ve yerel üreticiye öncelik verilmesi’³³; kendi kendine

yetebilecek bir tarım politikası inşası, bu bakımdan bölgelere özgü stratejik ürünlerin üretiminin öne çıkarılması ve ihracattan ziyade ithalata ağırlık veren stratejilerden kaçınılması; aşırı üretim odaklı politikaların yerini kaliteli üretimin alması; beslenme hakkının sağlıklı ve dengeli beslenmeyi kapsar biçimde bir kamu politikasının da konusu haline getirilmesi, bu bağlamda zarar veren gıdaları tüketme alışkanlığını özendiren girişimlerin ve medya faaliyetlerinin denetlenmesi.”³⁴

Sonuç

Bu yazı tamamlandığı sırada Falk’un “insanlığın yüzleştiği ilk biyoetik kriz”³⁵ olarak isimlendirdiği salgın etkisini sürdürmeye devam ediyor. Pandemi nedeniyle baş edilmeye çalışılan sağlık alanındaki kriz, farklı alanlardan krizleri de tetiklemiş durumda. Başta açlık ve kıtlık olmak üzere tarım ve gıda alanına özgü başka tür (sosyal, ekonomik vb.) toplumsal “pandemi”ler, beslenme ve gıda hakkını doğrudan etkiliyorlar. Ekosistemimizin bugününü ve geleceğini etkileyen bu zorlu süreçte insanlık olarak neler yaptığımız ve nasıl bir sınav verdiğimiz de sıklıkla tartışılıyor. Pandemi öncesi süreçten başlayarak gösterilen birtakım çabalar da bu açıdan daha büyük anlam kazanıyor. Bu bağlamda 2020 yılı Nobel Barış Ödülünün Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programına verilmesi söz konusu durumun önemli bir örneğini oluşturuyor.³⁶

Giordano, salgın üzerine kendi yazma gerekçesini açıklarken “yazmanın aklımızı başımızda tutmaya yarayan” gücüne işaret ediyor. Buna ek olarak yazma eyleminin krizlerin geçip gitmelerinin ardından geçici farkındalıklarımızın da kaybolup gitmesi durumuna karşı durmaya yarıyor oluşundan söz ediyor. Bu karşı durma hali, çıkarılacak derslerin, daha önce yaşanmış, şimdi yaşanan ve muhtemelen yine yaşanacak olan sorunlar için de kullanılabilmesi bakımından önem taşıyor.³⁷ Bu kısa yazının odağı olan TARGET konferans dizisi, üzerinde durduğu tarım ve gıda alanındaki sorunlar özelinde, beslenme ve gıda hakkı bağlamındaki mevcut sorunlar, kaynakları ve çözüm önerileri açısından şimdiden anlamlı bir başvuru kaynağı, farkındalık ve hafıza aracı oluşturmuş görünüyor.

²⁴ Bkz. Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, s. 5; Koç, “Gıda Krizi, Gıda Politikaları ve Yönetişim Mekanizmaları”, s. 26; Taluğ, “Covid-19 Salgınının Tarım ve Gıda Sistemine Etkileri ve Düşündürdükleri”, s. 14.

²⁵ Pandemi sonrasında da korunması gereken bu yöntem üzerine değerlendirmeleri için bkz. Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, s. 8; Taluğ, “Covid-19 Salgınının Tarım ve Gıda Sistemine Etkileri ve Düşündürdükleri”, s. 14; Koç, “Gıda Krizi, Gıda Politikaları ve Yönetişim Mekanizmaları”, s. 25.

²⁶ Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, s. 5; Koç, “Gıda Krizi, Gıda Politikaları ve Yönetişim Mekanizmaları”, s. 26.

²⁷ Ataman, “Pandemi Günlerinde Gıda Güvenliği ve Güvencesine Bakış”, s. 32. Geleneksel gıdalarda gıda güvenliğinin sağlanması konusunda ayrıca bkz. Mustafa Evren, “Geleneksel Gıdalarda Gıda Güvenliği”, *TARGET Korona Günleri Sanal Konferansları Kitabı*, ed.: Neyyire Yasemin Yalın, Friedrich-Ebert-Stiftung Demeği Türkiye Temsilciliği, Ankara 2020, s. 73-80.

²⁸ Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, s. 5.

²⁹ Bkz. Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, s. 8.

³⁰ Bkz. Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, s. 8; Taluğ, “Covid-19 Salgınının Tarım ve Gıda Sistemine Etkileri ve Düşündürdükleri”, s. 12.

³¹ Bkz. Koç, “Gıda Krizi, Gıda Politikaları ve Yönetişim Mekanizmaları”, s. 25. Tarım alanında araştırma-yayım-çiftçi bağının güçlendiği ve çiftçinin bu bilgi akışından etkin biçimde faydalandığı bir modelin kurulması önerisi de bu önlemlerin bir parçası olarak değerlendirilebilir. (Bkz. Taluğ, “Covid-19 Salgınının Tarım ve Gıda Sistemine Etkileri ve Düşündürdükleri”, s. 13-14.)

³² Tarım alanında araştırma-yayım-çiftçi bağının güçlendiği ve çiftçinin bu bilgi akışından etkin biçimde faydalandığı bir modelin kurulması önerisi de bu önlemlerin bir parçası olarak değerlendirilebilir. (Bkz. Taluğ, “Covid-19 Salgınının Tarım ve Gıda Sistemine Etkileri ve Düşündürdükleri”, s.13-14.)

³³ Bu bakımdan yerel yönetim politikalarının önemi hakkındaki değerlendirmeleri için bkz. Taluğ, “Covid-19 Salgınının Tarım ve Gıda Sistemine Etkileri ve Düşündürdükleri”, s.14; Koç, “Gıda Krizi, Gıda Politikaları ve Yönetişim Mekanizmaları”, s.26.

³⁴ Bkz. Elver, “Covid-19 Günlerinde Gıda Hakkı”, s. 5.

³⁵ Falk, “Corona Virüs Salgını Sırasında Ekolojik Zorunluluklar ve Beslenme Hakkı: Bir Biyo-Etik Kriz Zamanı”, s. 40.

³⁶ Bkz. “The Nobel Peace Prize for 2020”, <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2020/press-release/>, Erişim tarihi: 15.2.2021.

³⁷ Bkz. Giordano, “Akli başında”, s. 9.

COVID-19 SALGINI VE CEZAEVLERİNDE İNSAN HAKLARI

Gözde Değirmenci Şanal*

2020 yılı tartışmasız ki bizi, sadece filmlerden izlediğimiz ve edebiyat eserlerinden okuduğumuz, fakat daha önce deneyimlemediğimiz bir salgınla karşıladı. Karşılaştığımız bu yeni ve korkutucu durum, alışık olmadığımız ve zorunluluk arzeden yeni alışkanlıklar edinmemize sebep olduğu gibi, bu yeni durumun küresel çapta yayılması, bazı vakaların ölümlerle sonuçlanması ve ne zaman son bulacağına dair belirsizlik, insanlar için ciddi bir endişeye neden olmaktadır.

Bir gerçek var ki, bulaşıcı hastalıkların yayılımının önlenmesi sağlandığında, ölüm sayısının da azaldığıdır. Sağlıklı olmayan bir çevrede ve hijyen koşullarının oluşturulmadığı ortamlarda bu hastalıklar daha da artmakta ve salgınlar daha geniş çevrelere yayılmaktadır. Günümüzde yaşanan yeni tip koronavirüs salgını sürecinde salgının görüldüğü ülkeler, kendi koşullarına göre çeşitli önlemler aldılar -seyahat sınırlamaları, sokağa çıkma yasakları, eğitime ve öğretime ara verilmesi ve en önemlisi de şu an hayatımızın bir parçası olan sosyal mesafenin korunması, maske takma zorunluluğu gibi.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından COVID-19 hastalığının pandemi ilân edilmesinden sonra ülkemizde de Sağlık Bakanlığı Koronavirüs Bilim Kurulu oluşturulmuş ve salgının yayılımının önlenmesine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında, yurtdışı seyahatlerinin sınırlandırılması, pandemi hastanelerinin belirlenmesi, 14 günlük karantina tavsiyeleri, eğitime ara verilmesi, konaklama tesisleri ve restoranların kapatılması gibi çeşitli önlemler alınmıştır. Bunun yanı sıra salgının yayılmasının önüne geçilmesi için hastaneler dışında toplu yaşam alanları olan ve yirmi dört saat hizmet veren huzurevleri, çocuk yuvaları ve ceza infaz kurumları gibi kurumlar için de çeşitli koruyucu ve önleyici tedbirler getirilmiştir.

Söz konusu salgının yayılımının önlenmesi amacıyla ceza infaz kurumlarında da Bilim Kurulunun tavsiyesi ile bazı tedbirler alınmış ve çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen çalışmalar aşağıda sıralanmıştır:

1. Önleyici Sağlık Tedbirleri¹:

- Tüm taşıtların, ortak alanların, ortak kullanım araçlarının, ziyaretçi mahallerinin dezenfeksiyon işlemleri yapıldı.
- Tüm koğuşlara ücretsiz çamaşır suyu ve sıvı sabun verildi.
- Ceza infaz kurumlarında bulunan tüm tutuklu ve hükümlülere yeteri kadar ücretsiz temizlik ve hijyen malzemesi dağıtıldı, ayrıca (oda veya koğuşlarından dışarı

çıkmaları gerektiğinde kullanmaları için) ücretsiz maske ve eldiven temin edildi.

- Tutuklu ve hükümlülerin ziyaretçileri ve personelin kullanımı için hijyen malzemeleri, eldiven, maske ve hükümlü ve tutuklularla temas kuran personele siperlik temin edilmiş olup, personelin ve kuruma giren diğer kişilerin söz konusu hijyen kurallarına uygun olarak temizliklerini yapmaları ve maske takmaları sağlandı.
- Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen filyasyon çalışmalarının salgının yayılımının önlenmesindeki etkisi göz önünde bulundurularak, filyasyon ekiplerinin ceza infaz kurumlarına gelmeleri halinde kuruma girişten, vaka tespiti çalışmaları sırasında ve kurumdan ayrılışlarına kadar her türlü kolaylığın ve gerekli güvenlik tedbirlerinin ivedilikle sağlanması hususu tüm Cumhuriyet Başsavcılıklarına iletildi.
- Başka bir hastalık nedeniyle acil durumlarda hastanelere sevk edilen tutuklu ve hükümlüler, ceza infaz kurumuna döndüklerinde 14 günlük izolasyona tâbi tutulduktan sonra, PCR testi yapılarak sonucuna göre koğuşlara alındı.

2. Kuruma ilk kabullerde alınan tedbirler:

- Tutuklu ve hükümlülerin kolluk tarafından ceza infaz kurumlarına tesliminden önce, hastaneye götürülüp ilgilinin COVID-19 açısından muayenesi yapılarak, PCR testinin sonucuna göre hareket edilmesi sağlandı. Test sonucunun negatif çıkması, kuruma kabulde ön koşul olarak uygulandı.
- İlk kabulde COVID-19 semptomu bulunduğu değerlendirilen hükümlü ve tutuklular, hastane ortamında gözlem ve tedavileri tamamlandıktan sonra ceza infaz kurumlarına alındı.
- Kuruma ilk defa kabul edilen tutuklu veya hükümlüler, 14 gün boyunca özel oda/koğuşlarda izole edilerek barındırıldı. İzolasyon sürecinin bitiminde, girişte yapılmış olan PCR testine ek olarak yeni bir PCR testi yapılarak, PCR testi negatif çıkan tutuklu/hükümlülerin oda/koğuş planlanmasına geçildi. İzolasyon süreci içerisinde hastalık belirtisi gösteren veya izolasyon sonrası PCR testi pozitif çıkanlar, koruyucu önlemler alınarak ivedilikle ilgili sağlık kurumuna sevk edildi.
- Zorunlu nakil, açık kurumlara ayrılma gibi sebeplerle başka bir ceza infaz kurumuna giden her hükümlü ve tutukluya sağlık raporu alınmasının yanı sıra PCR testi yaptırılarak, sonucuna göre hareket edildi. Test sonucunun negatif çıkması, yeni kuruma geçişte ön koşul olarak uygulandı.

3. Kurum içinde COVID-19 belirtisi gösterenler hakkında alınan tedbirler:

- Buldukları odadan ivedilikle ayrılıp, koruyucu ön-

* Sosyal Hizmet Uzmanı, Maltepe 1 No'lu L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu.

¹ Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün Covid-19 pandemi süreci hakkında yaptığı kamuoyu açıklaması. <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/ceza-infaz-kurumlarinda-kovid-19-pandemi-surecine-dair-kamuoyu-aciklamasi17062020045113>. Son erişim: 28.09.2020.

lemler alınarak sağlık birimine (varsa ceza infaz kurumundaki, yoksa en yakındaki sağlık birimine) sevk edildi.

- COVID-19 tanısının kesinleşmesi durumunda filyasyon ve temaslı takiplerinin yapılması için İl/İlçe Sağlık Müdürlüğü Bulaşıcı Hastalıklar birimi ile irtibata geçildi.

- COVID-19 tanısı kesinleşen kişinin koğuşı boş tutularak havalandırılıp, sonrasında detaylı bir şekilde su ve deterjanla temizlenip, çamaşır suyu ile silindikten sonra odaya yeni kişiler alındı.

- Hastalığın seyrine göre hazırlanan hekim raporu ve İl Pandemi Kurulunun görüşü doğrultusunda, COVID-19 tedavisi bazı vakalarda hastanede, bazılarında ise kurum içinde ayrı ve tek kişilik odada, izolasyon ve ilaç temini yöntemiyle yapıldı.

- Sevk, tedavi ve izolasyon süreçleri dikkatle takip edilip, her bir vakada ilgilinin yakınlarına kurum idaresi tarafından gecikmeksizin bilgi verildi.

4. Personelin izolasyonu:

Ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülerle bilfiil irtibat halinde olan personelin, gerek kendi sağlıkları gerekse hükümlü/tutukluların sağlıklarının salgın riskinden korunması amacıyla, 1 Nisan 2020 tarihinde personel izolasyonu uygulamasına geçildi. Bu kapsamda, 39.417 personel, yeni bir vardiya sistemi uygulanarak, görev sonrası evlerine gitmeyip, Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı Kredi Yurtlar Kurumu yurtları ile Millî Eğitim Bakanlığına bağlı öğrenci yurtlarında, Personel Eğitim Merkezlerinde, Bakanlık ve kamu misafirhanelerinde veya ceza infaz kurumlarında oluşturulan özel alanlarda barındırılmak suretiyle izolasyonları sağlandı. 14 gün bu yerlerde kalan personel süre bitiminde teste tâbi tutularak, test sonucu negatif çıkanlar 14 günlük süreyle ceza infaz kurumunda çalışmaya devam etti. “Yeni Normale Geçiş” programı kapsamında bu tedbir, 10 Haziran itibarıyla esnetilerek “evde izolasyon” yöntemine geçildi. PCR testleri evde izolasyon yönteminde de uygulanmakta, personel kurumdaki çalışmasına test sonucuna göre başlamaktadır.

Yukarıda yapılan çalışmalar dışında sağlık tedbirleri kapsamında 2020 yılı Mart ayında açık ve kapalı görüşler, özel izinler, kurumlardaki eş ve aile görüş odalarının kullanımı ve diğer oda/koğuşlarla gerçekleştirilen faaliyetler durdurulmuştur. Durdurulmasına karar verilen bu hizmetlerin yerine, tutuklu ve hükümlülerin sosyal destekten mahrum kalmamaları için, haftalık telefon görüşme süreleri uzatılmıştır. Haziran ayı itibarıyla kademeli normalleşme sürecine girilmiş olup, kapalı görüşler başlatılmıştır. Alınan tüm bu tedbirlere rağmen Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 17.06.2020 tarihinde yaptığı basın açıklamasına göre, ülkemizde maalesef altı (6) hükümlü/tutuklu salgın nedeniyle yaşamını yitirmiştir.

Dünyaca yaşadığımız bu salgın ülkemizde de yaşamın ve sağlığın ne kadar değerli olduğunu yeniden hisset-

tirdi. Salgının önlenmesi ve halk sağlığının korunması amacıyla, bireysel ve toplumsal olarak birçok sorumluluğumuz olduğunu gördük. Özellikle de ceza infaz kurumu gibi toplu yaşamın olduğu kurumlarda alınan sorumluluklar ve yapılan fedakârlıklar, salgının yayılmasını önlemesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu sorumluluklar, salgının yayılmasının önlenmesini sağlasa da, yaşanan ve hâlâ da yaşadığımız bu sürecin tutuklu ve hükümlüler ve ayrıca ceza infaz kurumu personeli üzerinde büyük etkisi olmuştur. Belirsizliğin hakim olduğu pandemi ve bu gibi süreçler, kişinin hastalanma ve ölüm korkusuna dair panik yaşamasına neden olmaktadır. Pandeminin kendini gösterdiği ilk zamanlarda toplumda yaşanan genel korku, kaygı ve panik, ceza infaz kurumlarında bir nebze daha fazla hissedilmiştir. Ziyaretlerin, nakillerin, etkinliklerin, özel izinlerin durdurulması, tutuklu ve hükümlüler üzerinde, ceza infaz kurumu dışındaki kişilere nazaran daha yüksek düzeyde kaygı yaşanmasına neden olmuştur. Ziyaret ve diğer çalışmaların durdurulması kimilerine bir hak mağduriyeti gibi gözükse de, özellikle toplu yaşamın olduğu bu kurumlarda salgının yayılmasını önlemek için zorunluluk arz etmekteydi. Bu sürecin atlatılması tutuklu ve hükümlüler için tabî ki çok kolay olmadı. Çalışmaların durdurulması kabullenilse de, aileleri ve yakınları ile yüzyüze görüşememe ve salgının ne zaman son bulacağına dair belirsizlik, kişilerin endişelerinin artmasına neden oldu. Bu endişeyi kısmen de olsa azaltabilmek için, tutuklu ve hükümlülerin haftalık telefon görüşme süreleri uzatıldı. Bu şekilde dışarıdan gelecek sosyal destek akışının devam etmesi hedeflendi. Aileleri pandemi öncesi ve sonrası irtibat kurma hususunda sorun yaşayan tutuklu ve hükümlülerin ise, kurum psiko-sosyal servis birimleri aracılığıyla aileleri ile irtibat kurmaları ve onlardan haberdar olmaları sağlandı.

Doğal afetler gibi salgınlar da toplumda büyük krizlerin ve travmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu tür toplumsal krizlerde toplumsal olarak acil kararların alınması, salgının yayılımının önlenmesi açısından önemli olup, bir o kadar da büyük sorumlulukların alınması için gereklidir. Ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlüler dışında hizmet veren personelin (kurum idarecileri, infaz koruma memurları, sağlık çalışanları, psiko-sosyal servis uzmanları ve diğerleri) sorumlulukları büyüktür. Özellikle ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilen zorunlu karantina kapsamında, kurum görevlileri yurtlarda ya da ceza infaz kurumunda karantinaya alınmış ve salgının yayılımının önlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda personelin kurum dışındaki kişilerle teması en aza indirgenmiştir. Toplum sağlığının korunmasında, personelin maddî-manevi çabası da önemli ölçüde etkili olmuştur. Süreçle birlikte ortaya çıkan sorunlarla başa çıkmaya çalışan kurum personeli, görev yükümlülüklerini yerine getirebilmek için ve sağlıklı çözüm yolları geliştirmek için çalışmaya devam etmektedir.

Prof. Dr. Zekiye Kutlusoy

“KÜRESEL SALGININ BİZLERİ UYARICI, DERS VERİCİ BİR YANI OLMALI”

COVID-19 pandemisi başlayalı tam bir yıl oldu ve pandeminin ne zaman sona ereceği hâlâ belirsiz. Bu süreçte bütün dünya pek çok sorunla uğraştı, sorunlara çözüm üretmeye çalıştı. Virüs her gün daha fazla can almaya devam ederken insanlığın dört gözle beklediği aşının nihayet bulundu, ama bu sefer de aşıyla ilgili farklı sorunlar baş gösterdi. Teknoloji pek çok konuda imdadımıza yetişti, ama ne var ki dijital yaşam da, cevap bulunması gereken başka sorunları ve soruları getirdi. Peki, bu küresel salgından nasıl bir ders çıkarmalıyız? Salgının uyarıcı, ders verici bir yanı olması gerektiğini belirten Maltepe Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü Başkanı Prof. Dr. Zekiye Kutlusoy, “Yaşamakta olan bu olağandışı durum, bunca ölüm, tüm insanlığın ortak bir deneyimi olarak, öncelikle hiçbir şeyin insanın yaşamından, insanın kendisinden daha önemli ve değerli olmadığı, olamayacağı noktasına getirdi bizi; kanımca bu şekilde de bizleri uyarıyor” diyor.

SÖYLEŞİ: *Elif N. Hamidi*

Bir yıldır devam eden salgını felsefenin ışığında değerlendirir misiniz? Bu salgının insana, insanlığa en önemli mesajı/uyarısı nedir sizce?

Yapay zekânın insan zekâsını yakalayıp geçmesi, yani süper zekânın gerçekleşmesi durumunda kontrolü yitireceğimiz, böyle bir durumda da yapay zekâ destekli robotların neler yapabileceğine ilişkin kaygılar duyduğumuz bir dönemden, birdenbire COVID-19 dönemine geçince, şaşkına döndük doğrusu. İnsan soyunun sonunu getirebileceğinden endişe edilen süper zekâ kurgularından küresel boyutta nice gerçek kayıpların verildiği, maddî-manevî nice sorunların yaşanıp nice somut güçlüklerin çekildiği, gerçekten toplumsal, bireysel ve ekonomik açıdan oldukça zor zamanlara girilmişti. Zaman içinde bu virüse karşı kendimizi nasıl koruyacağımızı öğrendik, ama korkularımızdan da bir türlü kurtulamadık. Hastalığa yakalanmamak için evlerimizde kapanıp nice özverilerle “yeni normal”i yaşamaya, ağırlıklı olarak da dijital bir yaşamı sürmeye başladık. Dörtmala gitmekte olan yaşamlarımızın hızı ciddi bir biçimde düştü, gerçekleşmesini dilediğimiz nice plan ve program anlamını yitirdi, birçok şeyden gönüllü olarak vazgeçtik. Süreç boyunca yaşamakta olan belirsizlikler karşısında sabrımızı yitirmemeye çalışarak bu bunalım döneminin sona ermesini beklemekteyiz. Şimdi bizler, güncel açıdan öncelikli gündemlerimizi oluşturan, büyük anlam ve değerler atfettiğimiz konulara odaklanmışken kendimizi bir anda son derece temel/ilkel bir düzeyde ellerimizi nasıl sabunlamamız gerektiğini filan konuşurken bulduysak, bu küresel salgın bizleri uyarıcı, ders verici bir yanı olmalı. Yaşamakta olan bu olağandışı durum, bunca ölüm, tüm insanlığın ortak bir deneyimi olarak, öncelikle hiçbir şeyin insanın yaşamından, insanın kendisinden daha önemli ve değerli olmadığı, olamayacağı noktasına getirdi bizi; kanımca bu şekilde de bizleri uyarıyor. İşte bu bilinç doğrultusunda hepimizin biraz durup, daha yalın, daha içten ve dürüst bir biçimde kendisini, yaşamını ve olup bitenleri sorgulaması gerektiğini düşünüyorum. İnsanlık için

bir sınır durum olan böyle bir ortamda krizin yönetimi, tıbbî pratikler-iktidar ilişkileri, ekonomik ve politik çıkmazlar, eğitim süreçleri, toplumsal ilişkiler, etik değerler, salgın sonrası öngörülerini gibi birçok sorun açısından da bu küresel salgının felsefi olarak irdelenebilecek değişik yönlerini ele almaya, ondan öğrenilebilecekleri derlemeye başladık bile.

Bütün dünyayı kuşatan ve herkesi tehdit eden bu salgın aslında bir “insan olma, insanlaşma” uyarısı da aynı zamanda diye düşünüyorum. Ne var ki, Schopenhauer’ın dediği gibi, “İnsan olmak ve insan olarak kalmak giderek zorlaşıyor”. Nasıl insan olunur: insanlaşma yolculuğunda felsefe ve etik eğitiminin önemi ve rolü hakkında konuşabilir miyiz?

İnsanın insan olma sınavını başarıyla geçmesi ve bu durumu koruyarak sürdürmesi yaşamının her anı için söz konusu, ama olağan dönemlere göre bu türden bunalım zamanlarının bizlere insanlığımızı hatırlatarak daha fazla sorgulattığı, çevremizde olup bitenlere yönelik olarak bizleri daha duyarlı kıldığı da bir gerçek. Ancak insanlaşma yolunda bu sıkıntılı dönemleri yaşamamanın, çok büyük acılar çekilse bile, tek başına yeterli olacağını söylemek güç. Örneğin “erdemli olma”ya değer atfedilmeyen bir ortamda yetişmiş insanların, bir bunalım sürecinde insanlaşma açısından ilerleme kaydetmeleri pek de kolay olmasa gerek. İnsanın öncelikle kendisinin ve yaşamının, sonra da başka insanların ve onların yaşamlarının değerine ilişkin gerçek bir bilinç kazanması gerekir. Doğrudan doğruya etik değerlere sahip bir “insan olma”ya odaklanmış bir felsefe/etik eğitiminin, sorumlu, erdemli bir yaşama ilişkin farkındalıkları sağlayabileceğini, bu doğrultuda içselleştirilebilecek olan bilgisel çerçevenin, özellikle de kriz dönemlerinin yetkin bir biçimde değerlendirilebilmesi için oldukça işlevsel olacağını düşünüyorum.

Uzun sürecek gibi görünen bu salgın sırasında ülkeye ve dünyaya yaşadığımız pek çok sorunun, pek çok hak ihlalinin önüne geçmek için nasıl bir yol izlemek gerektiği ve salgın sonrası dünyada yönümüzü nasıl bulacağımız konusunda felsefe ve felsefi etik bilgiye dayalı insan hakları bilgisi bir umut olabilir mi, insanlığa bir kapı aralayabilir mi?

Hak ihlallerinin önlenemesinin çeşitli boyutları vardır, ama bu açıdan insanların “insanın hakları” konusunda bilgilenmesi ve bilinçlenmesinin de, üstelik yalnızca salgınla ilişkili olarak değil, her zaman için bir gereklilik olduğu açık. İnsan haklarının etik, kültürel değerler, ekonomi, yurttaşlık, devlet, hukuk, eğitim vb. ile ilişkisinin doğru bir biçimde kurulduğu, “insan”, “hak”, “insan onuru” gibi temel kavramlar çerçevesindeki insan hakları bilgisi, tabii ki birçok sorunun aydınlatılmasında yol gösterici olabilir. Bu nedenle sorunlar karşısında insan haklarına dayalı çözümlerin geliştirilebilmesi için felsefe/etik eğitimi kaçınılmaz olurken, eğitim programlarının da “insan hakları bilinci”ne sahip olunması ve bu bilincin geliştirilmesi doğrultusunda yapılandırılması gerçekten büyük önem taşıyor.

İnsan, bilim ve teknoloji gibi insansal etkinlikleri ha-

yata geçiren, değerler yaratan bir olanaklar varlığı. Salgın sürecinde de insan başarılarından biri olan teknoloji sayesinde evden çalışma ve uzaktan eğitim mümkün oldu. Ancak teknoloji olumlu katkıların yanı sıra pek çok olumsuzluk da kattı hayatlarımıza. Çevrimiçi eğitimden ne umuldu ne bulundu sizce? Eğitimde fırsat eşitsizliğini de gözönüne alarak, eğitimin gidişatını ve geleceğini değerlendirir misiniz?

Fiziksel mesafenin, sosyal izolasyonun kendisini dayatıp “yeni normal”i belirlediği bu küresel salgın sürecinde teknolojinin desteği ve internetin sunduğu olanaklar ile uzaktan çalışma/iş, uzaktan eğitim, uzaktan sosyalleşme, uzaktan randevu (bir doktor arkadaşım geçenlerde yurtdışındaki bir hastayla internette nasıl görüştülerini anlattı) gibi yepyeni deneyimler edinmeye başladık. Ne kadar kalıcı olacaklarını şimdiden pek kestirememiş de yaşam biçimlerimizde kimi değişiklikler oldu. Örneğin sanatsal ve kültürel anlamda yeni yaşantılar kazanmayı öğrendik; sanal festival ortamlarını evlerimizde yaşıyor, sanal sergileri ve müzeleri geziyor, filmleri ve tiyatro oyunlarını ekranlarımızdan izliyoruz. Gitgide sanal olana daha çok bağımlı bir hale gelmemiz, teknolojinin bu denli ev yaşamının içine girmesi, çocuklar için güvenli internetin yanı sıra mobil aygıt ve internet bağımlılığı gibi sorunları da beraberinde getirmekte. Bu arada halk sağlığı, psikolojik danışmanlık, temizlik, ekolojik tarım gibi yükselişe geçen alanlar arasında çevrimiçi eğitim de oldukça öne çıkarıldı. Şimdi, tüm eğitim-öğretim düzeylerinde ve süreçlerinde bilgisayar teknolojisi ağırlıklı olarak kullanılmaya başlandı. Öğretim kalitesini yükseltmek amacıyla sürekli geliştirilmekte olan öğrenme yönetim sistemlerini bizler de öğrencilerimizle birlikte yetkin bir biçimde kullanmaya çalışmaktayız. Üstelik bu sistemler aracılığıyla yalnızca dersler ve sınavlar değil, tüm jüriler, toplantılar, etkinlikler ve görüşmeler de çevrimiçi olarak gerçekleştirilmekte. Salgın sonrasında, ulaşıldığı kadarıyla, hem sınıfta hem de uzaktan eğitimin bir arada yürütüleceği melez/karma sistemler gündeme gelecek, yani sınıflarımıza dönsek bile derslerimizde belli oranlarda bu teknolojik olanaklardan yararlanmayı sürdüreceğiz. Şimdi, yakın çevremden görebildiğim kadarıyla, başta hem bizler hem de öğrencilerimiz teknik altyapıya ilişkin olarak kimi güçlükler yaşadysak da onları zaman içinde aşmaya çalıştık. Ancak genel olarak ülkemizde teknolojik araca-gerece ilişkin olarak öğrencilerin sıkıntı çektiklerini biliyorum. Sorumlu kurum olarak MEB’in bu konularda yaşanan eşitsizlikleri gidermek için daha etkin bir şekilde devrede olması gerektiğini düşünüyorum. Öte yandan, bazı öğrencilerin özellikle ev ortamının uygun olmayan güncel koşullarından ötürü derslerine odaklanmakta sorun yaşadıkları, onun için de sanal derslere katılımın düşük olduğu değerlendirilmesini yapıyorum. Bu nedenle salgından sonra sınıflara dönmek, karşımızda doğrudan doğruya etkileşime geçeceğimiz daha çok öğrenci görebileceğimiz için, en çok bizleri mutlu edecek. Sonuç olarak, uzaktan eğitim konusunda belki çok büyük başarılar elde edilmemiş olsa da, bir yılı aşkın bir süredir kapasına kilit vurulmamış tüm eğitim kurumlarındaki, olağan dönemlere göre çok daha fazla yükleri olan bütün eğitimcilerin bu bağlamdaki çabalarını değerli buluyorum.

Erdemlerle donanmamış bir akıl, insanlığa “kötülük” olarak geri dönüyor. Örneğin atom bombasını ve türlü çeşit işkence aletlerini geliştiren de böyle bir akıl. Bilim ve teknolojideki gelişmeler kimi zaman etik so-

runları da beraberinde getiriyor ve hak ihlallerine yol açıyor. Günümüzde kendi dilini geliştiren yapay zekâlardan, insan embriyosundaki DNA’nın değiştirilmesinden ve “tasarım insan”dan söz ediyoruz. İnsanlaştırılan robotlara ve robotlaştırılan insanlara tanıklık ediyoruz. Yapay zekâ, tercih yapan ve hayır diyebilen bir varlık olan insan ve insanlığın geleceği üzerine konuşabilir miyiz? İnsan türü kendi eliyle kendi sonunu da hazırlıyor olabilir mi?

Salgın öncesinde yapay zekâyâ sahip robotlara ilişkin bolca fütürist spekülasyonlar yapılmakta, süper zekânın gerçekleşmesi durumunda olup biteni kontrol edemeyecek ve hiçbir şeyi öngöremeyecek bir noktaya gelebileceğimiz, Ray Kurzweil’in “teknolojik tekillik” olarak adlandırıldığı bu durumda da insanlığın varoluşsal bir riskle karşı karşıya kalabileceği, yani süper zekânın insan soyunun sonunu getirebileceği tartışılmakta idi. Teknolojinin baş döndürücü bir hızla ilerlemekte olmasından ötürü Kurzweil, 2045’te makine süper zekânının insan zekâsını geçeceği ve bu tekillik durumunun gerçekleşeceği öngörüsünde bulunmuştu. Yapay zekânın tehlikelerini bildiren Ocak 2015’teki açık mektubu da, 2016’nın ortalarına dek Bill Gates ve Elon Musk’ın yanı sıra yaklaşık 8600 düşünür ve araştırmacı imzalamıştı. Yine Stephen Hawking ve felsefeci Nick Bostrom, türümüz için bir tehdit olarak gördükleri süper zekâlı robotların hangi amaçlar doğrultusunda kullanılacağına ilişkin duydukları ciddi kaygıları dile getirmişlerdi. Tabii ki bu türden kuşku ve endişe dolu, kötümser yaklaşımlar sürmekte ve insanın kendi eliyle kendi sonunu hazırlayıp hazırlamadığı sorusuna bir olanaklılık çerçevesinde yanıt da almakta. Yaşamın birçok alanında yararlı ve kolaylaştırıcı hizmetlerinin, önemli işlevsel katkılarının olduğu düşünülen yapay zekâ uygulamalarına ilişkin ise kimi etik belirlemelerin ve yasal düzenlemelerin yapılması kaçınılmaz. Öte yandan, Ian McEwan’ın 1980’lerdeki alternatif bir Londra atmosferinde geçen *Benim Gibi Makineler* romanında olduğu gibi, ilke ve yasalara uygun davranıp hukukun egemenliğini savunan ilk insanı robotlardan birinin, kendilerince önemli nedenlerden ötürü geçceği göz ardı edip doğru olmayan davranışlara yönelen insanlarla ters düşerek karşı karşıya gelmesi gibi kurgular da oldukça etkileyici. Arka kapağında yer alan “Yapay zekânın insanı hem bilgi hem de etik bakımından aştığı bir dünya neye benzerdi?” sorusuna verilen yanıtın, ana fikrini oluşturduğu bu romana burada değinmeden geçemedim.

Gözetleme/panoptikon, dijital takip, biyopasaport hakkında ne düşünüyorsunuz? Dijital gözetleme insanlık üzeri nasıl bir tehdit oluşturuyor? Bunun getirdiği/getireceği etik sorunların ve hak ihlallerinin önüne nasıl geçilebilir?

Salgınla mücadele kapsamında bizler, kendi sağlığımızın ve toplumun sağlığının korunması için yapılması gerekenlerle ilgili olarak dikte edilenlere gönüllü olarak uyup, yasaklamalara kendi rızamızla katılmaktayız, çünkü can güvenliğimiz her şeyden önemli. Bu doğrultuda, birçok kişisel verimizin erişilebilirlik riski altına girecek olmasına karşın, örneğin telefonlara indirilen bazı uygulamalar, bedenlere takılan kimi aparatlar veya kameralı drone’lar aracılığıyla dijital olarak gözetlenip izlenmeye pekâlâ onay verebiliriz. Zaten tüm bu teknolojik gözetleme teknikleri ve güvenlik yöntemleri, olağandışı bunalım döneminin kendine özgü koşulları tarafından doğal bir biçimde dayatılırken, akla yatkın bir şekilde de temellen-

dirilmektedirler. Ancak bu arada, küresel tehdit gerekçe gösterilip “fırsattan istifade edilerek” bir yandan da kolay kontrol edilebilir ve güdülebilir toplumların hayata geçirilmesi hedeflenirse, insanların bu küresel travmalarda gelişmiş dijital uygulamalarla izlenmesinin düzenlenmesi, sınırların net bir biçimde çizilerek, verilerin kötüye kullanılmasının önlenmesi, neyin/kimin sorumluluğunda ya da güvencesi altında, nasıl sağlanacak? (Görüldüğü gibi Michel Foucault’nun iktidar soruşturması bağlamında ele aldığı kimi kavramlar, bu salgın sayesinde yaşamlarımıza çoktan girmiş durumda.) Yurtdışı seyahatlerde aşı kayıtlarının yer aldığı aşı pasaportu uygulaması ilk bakışta masum görüne de, dopinge mücadelede profesyonel sporcuların biyolojik profil kayıtlarının tutulduğu biyolojik pasaportlara benzer bir pasaportun salgınla mücadelede uygulanmaya konması, ciddi bir biçimde kişisel mahremiyetin/verilerin ihlaline yol açabilir. (Doping ihlallerinin saptanabilmesi amacıyla kimi uluslararası spor federasyonlarınca uygulanan biyolojik pasaport programları kapsamında izlenen sporcular, buldukları yerleri önceden bildirmek, çağrıldıklarında ilgili testleri yaptırmak, bunları yerine getirmedikleri zaman cezalandırılmak durumundalar.) Şimdi, değer üreten, ürettiği değerlerle değer kazanan bir olanaklar varlığı olarak insanın, bu olanaklarını özgün bir biçimde gerçekleştirebilmesi, kişisel gizliliğinin kalmayacağı, böylesine kuşatıldığı ortamlarda nasıl mümkün olabilir? İnsanların bu açıdan da felsefi-etik bir bilgi donanımıyla bilinçli ve uyanık olmaları gerekiyor.

Salgın sürecinde ev içlerinde şiddet giderek artıyor, dört bir yanda savaşlar aralıksız devam ediyor, göçmenler sınırlarda bekliyor, insan onuru ayaklar altına alınıyor, kötülüğün sıradanlığı sürüyor. Oysa adeta “hepiniz basit, sıradan ve ölümlü insanlarsınız” diye haykırarak insanları uyaran bu küçük virüs, kavgayı bırakıp dayanışmaya çağırıyor insanlığı. İnsanlık bundan böyle dayanışmayı başarabilecek mi dersiniz?

Şimdi bizler, büyük yıkımlara yol açan depremleri gördük ama hiç savaş görmedik. Bundan ötürü de özellikle yakın coğrafyalardan gelen kahredici savaş haberleri karşısında, bunları yaşamak durumunda kalmadığımız için kendimizi çok şanslı bulurum. Ancak şimdi fark ediyorum ki 2020 yılı öncesine kadar “hiç salgın görmedik, ne şanslıyız” demek, nedense hiç aklıma gelmemiş. Evet, geçmişte yaşanmış olan cüzzam, veba ve kolera gibi salgın hastalıkları duymuş, Birinci Dünya Savaşının ardından 1918-1920 yılları arasında iki yıl sürerek savaştan sonra ikinci bir toplumsal travma yaratan İspanyol gribi ve 2009’daki domuz gribi küresel salgınlarından da haberdar olmuştuk. İşte şimdi bu durum bizim de başımıza gelmiş, bir yılı aşkın bir süredir içimize, evlerimize kapayıp kendimizi korumaya almıştık. Ancak kim bilir içinde sıkışılmış olunan evlerde neler yaşanmaktaydı? Maddî ve manevî türlü türlü sıkıntıların yanı sıra karantinanın uygulandığı, kayıpların verildiği, kimi aile bireyleri arasındaki uyuşmazlık ve çatışmaların iyice su yüzüne çıktığı, sabırların taşıdığı, çocukların bir yandan eğitimlerini sürdürmeye çalıştığı, üstelik kalabalık, soluk alınmaz bir ev ortamının ne denli zorlayıcı ve yıpratıcı olduğu açıktır. Bunun yanı sıra zaten eskiden beri var olan nice kötülük, güçlük ve yıkıcı sorun, olumsuz etkisini salgın nedeniyle çok daha ağır bir biçimde hissettiriyor. İnsanlığın daha beter hallere düşüp düşmeyeceğini bilemem, ama hep-

miz biliyoruz ki bu, insanlığın başına gelen ne ilk ne de son bunalım. Geçmişte nice hastalık, kıyım, şiddet, afet, yangın, kaza, kıtlık vb. sınır durum görüp geçiren insanlığın, bu sınavları başarıyla geçtiğini söylemek ise ne yazık ki hiç kolay değil.

Her şeye rağmen umut yine de olanaklar varlığı olan insanda, diyebilir miyiz? Çünkü insan olmaya gayret eden, insan kalmakta ısrar eden, azimle kayasını tepelere doğru taşıyan, yarattığı değerlerle iz bırakan insanlar –çoğunlukta olmasa da– hep var. Örneğin dört gözle beklenen COVID-19 aşısını bulan biliminsanları...

Doğrusu insanlığın yararına olan çalışmalarını her koşulda yılmadan sürdüren insanlara minnettarım. Bu insanların yanı sıra sorumluluk bilincinden yoksun insanlar da var ne yazık ki. Randevulara gidilmediği için bozulup ziyan olan aşıları duyuyor, ortada bu kadar az aşı varken ve nice insan henüz aşılanmamışken buna çok üzülüyorum. Ancak yine de insandan, özellikle de insanın eğitilebileceğinden, bilinçlenebileceğinden umudu kesmemek gerek.

“En zor yaşam bunalımlı dönemlerdeki yaşam. Bir bakıma, yaşamın öbür adı bunalım. Yaşam, değil mi ki yaşam, ister istemez bunalım öyleyse” der Nermi Uygur. Bu salgın süreci “bunalımdan yaşama kültürü” devşirebilmeyi deneyimletti diyebilir miyiz? Bunalım ve yaşam arasında nasıl bir bağ var?

Pek doğal olarak bunalımlar yaşamın bir parçası; yaşamın hiçbir alanı sürekli olarak güllük gülistanlık değil. İnsanların kendi bireysel yaşamlarında çeşitli nedenlerden ötürü bunalımlı dönemleri abalıldığı gibi, savaşlar, doğal afetler, salgın hastalıklar ve ekonomik krizler gibi nedenlerden ötürü de tüm insanlığı etkisi altına alan bunalım dönemleri var. Bunalımların aşılmasında ise insanların hep birlikte sergiledikleri bilinçli çabaların, ortaklaşa yürüttükleri savaşımın gücü ve etkisi çok büyük, öyle ki bu bir yaşama kültürü doğurabilmiş gibi görünüyor. Bu salgının da sonuçta nasıl bir yaşama kültürü ortaya çıkaracağını yaşayıp göreceğiz. Ben burada, yaşamakta olduğumuz küresel salgın boyunca değerini bir kez daha kavradığımız bilimdeki bunalımlarla ilişkili olarak Thomas S. Kuhn’un görüşlerini anımsatmak isterim. Bilim tarihinden somut örneklerle bu görüşleri temellendiren Kuhn’a göre, yetkin bir şekilde ilerlemesini sürdürmekte olan olagan/normal bilim sürecinde, problemlere çözüm üretmede ortaya çıkan kesin başarısızlıklar ve eldeki kuramsal/kavramsal çerçevenin kimi olguları açıklamada yetersizliğe düşmesi, bilimi bir bunalım dönemine sokar. Kuhn bilimdeki bu bunalımları son derece önemli bulur –ki buna yürekle katılıyorum– çünkü bilimde gerekmediği sürece araç değişikliği bir savurganlık görülürken, bunalımlar kullanılmakta olan aracın-gerecin artık yenilenmesi zamanının geldiğinin uyarısını yapmaktadırlar. Bu doğrultuda oldukça verimli, üretken süreçlere dönüşen bunalım dönemleri, yeni kuramların geliştirilmesine yol açarlar (Newton mekaniğinin yetersizliği karşısında 19. yüzyılın sonlarında başlayan bunalım, 20. yüzyılda görelilik ve kuantum kuramlarını doğurmuştur). Böylece de bunalımların sonu gelmiş olur. Bu bağlamda bir bilim dalı ne denli çok bunalım atlatmışsa o denli yetkinleşmiş sayılır. Umarım, bilimdeki bunalımlara ilişkin olarak ortaya çıkan yapıcı ve olumlu gelişmelere açık bu umut verici durum, bu küresel salgın için de söz konusu olur.

Kapak yazısının devamı:

Bu sorduğum soruya hukukçuların çoğunun vereceği cevabı bilmiyorum değilim. Ancak yine de, soru retorik bir soru olarak görülse de, soruyorum: Neden? Bunun nedeni –görebildiğim kadarıyla– bu iddianın arkasında bulunan ve hukukçular arasında çok yaygın bir kabuldür: insan haklarının hukuk olduğu kabulü. Oysa insan hakları, herşeyden önce etik ilkelerdir, yani insanlararası ilişkilerde –etik değer korunacaksa– kişilerin kararlarını ve eylemlerini belirlemesi gereken normlardır. Böyle oldukları için de, yani etkin ve edilgin anlamda muamele talepleri oldukları için, hukukun temelini, başka bir deyişle hukuk normlarının türetildiği ana öncülleri oluşturmalı.

Bu gözle Plânın “amaçlar”ına bir göz atarsak, ilk göze çarpan önemli noktalardan biri, *birinci* “amacın” altında yer alan ve “İnsan Haklarına Dayalı Hukuk Devleti Anlayışının Güçlendirilmesi” şeklinde dile getirilen 1. hedeftir. Bu, “insan haklarına dayalı devlet” anlayışından etkilenerek dile getirilmiş, ama bu ifadenin içeriği yeterince açık kavranılmamış bir “hedef” olarak görünüyor. Çünkü “insan haklarına dayalı devlet”, yalnızca “hukuk devleti”nin değil, aynı zamanda “sosyal devlet”le ifade edilen devletin özelliklerini ve başka bazı özellikleri de taşıması söz konusu olan devlettir.

İkinci amaç “Yargı Bağımsızlığı ve Adil Yargılanma Hakkının Güçlendirilmesi”dir. Yargı bağımsızlığı adil yargılamanın onuz olamayacak bir koşuludur. Ancak ‘yargı bağımsızlığı’ ne demektir? Yalın bir ifadeyle dile getirilirse, yargı mensuplarının, karar verirken, “kendilerinin dışında” olan bir belirleyici –devlet organları, kamuoyu gibi belirleyiciler– tarafından belirlenmemesi demektir. Acaba adil kararlar verebilmek için bu yetiyor mu? Yargı mensuplarının bağımsız olarak karar verebilmeleri için, aynı zamanda kafalarının da bağımsız olması ve doğru değerlendirmenin nasıl yapılabileceğini bilmesi gerekiyor. Ancak yapılan hukuk eğitimi buna ne kadar yardımcı olabiliyor? Ve hukuk eğitiminin, hukukçuların kamu yaşamında o anda yaygın olan “hava”dan bağımsız ama adil kararlar verme yeteneklerini geliştirebilecek nitelikte eğitim ne kadar yayılabilir?

Adil yargılamanın bir gereği olarak görülen “gerekleşen karar”, yani bir kararın gerekçesinin verilmesi, o kararın adil karar olmasını sağlar mı? Bir kararın adil olması için, yalnızca gerekçe vermek yetmiyor; adil olmasının asgarî koşulu,

onun doğrudan ya da dolaylı olarak *insan haklarıyla* gerekçelendirilmiş olmasıdır.

Faaliyetlerinin epey didiklenmesi gereken Plânın *üçüncü* amacı olan “Hukuki öngörülebilirlik ve şeffaflık” amacıyla ilgili olarak, burada hukukun daha çok *davranışları* gözönünde bulundurularak oluşturulduğunu, ancak yargılananların *eylemlerinden* dolayı kişiler olduğuna dikkat çekerek, *dördüncü* amaca geçerseniz, bu amaç iyi niyetle düşünülmüş ancak problemlili bir amaç olarak görünüyor. “İfade, Örgütlenme ve Din Özgürlüklerinin Korunması ve Geliştirilmesi” şeklinde dile getirilmiş olan bu amaç, bu konulardaki yaygın ama sorgulanması gereken bazı anlayışları yansıtıyor.

İnsan haklarını neden istediğimizi –amacını– gözden kaçırarak, düşünme özgürlüğü ve kanaat özgürlüğü haklarından ayrı bir hak –kendisi bir temel hak– sayıldığında girilen çıkmazlar gözardı edilerek ele alınan ifade özgürlüğü hakkı, tek başına bir temel hak olup olmadığı sorusunu sormayı ve yaşanan ilgili olaylara bakarak bu soruyu cevaplandırmayı gerektiriyor. Yaşadığımız olaylar –örneğin hakaret etmenin ifade özgürlüğüne kapsanarak savunulabilmesi– bunu yapmayı zorunlu kılıyor. Birbirimize serbestçe hakaret etmek için mi istiyoruz insan haklarını?

Aynı şekilde din özgürlüğü hakkı, inanmanın nasıl bir insansal özellik olduğunun bilgisiyyle ve açık bir inanç kavramıyla, ayrıca bu konuyla ilgili bazı olaylar –örneğin Uçan Spagetti Canavarı tarikatının mensubuna, kafasındaki süzgeçli fotoğrafla ehliyet verme zorunda kalınabileceği– gözönüne alınır, üzerinde düşünülmesi, dolayısıyla günümüzde “çok dinli toplumlar”da bu hakkın gerektirdiklerinin ona göre belirlenmesi uygun olur.

Gerçekleştirildiği takdirde farklı genişlikte önemli amaçlar ve hedefler getiren bu Plânın diğer beş amacının ve onların hedeflerinin de en az bu şekilde –insan haklarını getirme amacı bakımından– değerlendirilmesinin uygun olduğu gözönüne alınarak; kapsanmayan hakların eklenmesi ve Plânda da birkaç defa vurgulandığı gibi, herbirimizin kafasında insan haklarını korumaya ilişkin bazı değişiklikler sağlayabilecek bir insan hakları eğitiminin ayrıntılı bir şekilde –belki de ayrı bir Plânda– ele alınması, ülkemizde daha çok insana, insan olmaya yakışır bir yaşam olanaklarının sağlanmasına katkıda bulunabilir.

Böyle bir yaşamı özlemeyen var mı?

MERKEZ'DEN...

“Medya ve İnsan Hakları”

10 Aralık İnsan Hakları Gününde Merkezimiz tarafından düzenlenen çevrimiçi konferansta, Prof. Dr. Korkmaz Alemdar “Medya ve İnsan Hakları” hakkında konuştu. İletişim profesörü Alemdar, gazetecilerin hak ihlallerini görünür kılmakla yükümlü olduğunu vurguladı. Konferansın moderatörlüğünü Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın yaptı.

TÜRKİYE'DEN...

Dünya Felsefe Günü

Dünya Felsefe Günü, 19 Kasım 2020 tarihinde Maltepe Üniversitesi Felsefe Kulübü ile Sağlık, Kültür ve Spor Dairesi'nin evsahipliğinde çevrimiçi bir etkinlik olarak kutlandı. Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın tarafından Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'nin Dünya Felsefe Günü mesajının okunmasıyla başlayan etkinlikte, Maltepe Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Betül Çotuksöken, Dünya Felsefe Günü'nün önemine ilişkin bir konuşma yaptı. Ardından Felsefe Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Güncel Önkal “Filozofların Gözüyle Küresel Salgın ve Sonrası” başlıklı bir sunum yaptı. Küresel salgın sırasında dünyanın içinde bulunduğu sosyolojik, siyasal ve iktisadî durumu ortaya koyan Önkal, bu durum karşısında geliştirilecek tutumun belirlenmesinde felsefenin büyük bir rol oynayabileceğine dikkat çekti. Önkal, Badiou'dan Chomsky'ye, Morin'den Zizek'e birçok çağdaş düşünürün görüşlerini bu bağlamda yorumlayarak katılımcılarla paylaştı. Çalışmasının sonunda Kuçuradi'nin “Uyanık gözlerle dünyaya bakmaya başladığımdan beri gördüğüm belki de en zor yılı yaşıyoruz” sözünü alıntılamanın Önkal, herşeye rağmen, bu zor yılı nasıl karşılayacağımızı seçmenin bizim elimizde olduğunu ve bu zorluğa felsefenin gözleriyle bakmanın bizleri daha aydınlık günlere götürebileceğini vurguladı.

İoanna Kuçuradi'nin Dünya Felsefe Günü Mesajı

“Uyanık gözlerle dünyaya bakmaya başladığımdan beri gördüğüm belki de en zor yılı yaşıyoruz. İnsan eliyle afetlere dönüştürülen doğa olayları karşısında, yaptıklarıyla insanlığımızı bize hatırlatan insanların yanında, “fırsattan istifade” etmek peşinde olan insanlar, pandemiyle savaşmak için getirilen bazı kısıtlamaları sözüm ona “özgürlük” adına protesto eden kalabalıklar, “zelzeleyle konuştuğunu ve bu konuşma sayesinde zelzelenin durduğunu” internette paylaşanlar, acaba neyin belirtileridirler? Ya da: “kıymetli zamanınızı kendinize saklayın, tezinizi/ödevinizi biz yazalım” şeklinde, cehaletin yol açtığı şaşırtıcı rahatlıkla reklam verenler ve bunu doğal karşılayanlar; tweet'lerle uluslararası siyaset yapmayı alışkanlık haline getirenler, dünyanın bugünkü durumu hakkında nelere işaret oluyor? Bunlar ve sizlerin ekleyebileceği başka birçok yaygın anlayış ve davranışlar, yapılanlar arasında etik değer farkı görememenin –yani “ne olsa, olur”un geçerli olmasının– ve tüketim toplumunun “siz çok önemlisiniz”, başka bir deyişle “müşteri olarak çok önemlisiniz” diyerek kişilerin bencilliğini okşayan reklamlarının ve başka bu gibi olguların

hem sonuçları hem de belirtileri olarak görünüyor. Bu durum karşısında, insanların insan olma bilincini kazanmalarına yardımcı olmak, insan olmanın herbirimize yüklediği sorumluluğu ve gerektirdiklerini insan olan herkese hatırlatmak en başta felsefeye ve eğitimine düşüyor. Bu yıl bu olağandışı koşullarda 18.'sini kutladığımız Dünya Felsefe Günü hepimize kutlu olsun.”

Prof. Dr. Yakın Ertürk'ün Konferansı

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü dolayısıyla Kuçuradi Felsefe ve İnsan Hakları Vakfı tarafından 25 Kasım 2020 tarihinde “Kadının İnsan Haklarında Kazanımlar ve Tehditler” başlıklı bir konferans düzenlendi. Prof. Dr. Gülriz Uygur'un giriş konuşmasıyla başlayan konferansta Prof. Dr. Yakın Ertürk İstanbul Sözleşmesi'ne yönelik tehditler ve insan hakları anlaşmalarının uygulanmaması hakkında bir konuşma yaptı.

Küresel Salgında Dünyaya Felsefi Bakış

Türkiye Felsefe Kurumunun Maltepe Üniversitesi ile birlikte düzenlediği 32. İstanbul Semineri “Küresel Salgında Dünyaya Felsefeyle Bakınca” başlığı ile 4-5 Aralık 2020 tarihlerinde çevrimiçi olarak dört oturumda gerçekleştirildi. Açılış Felsefe Bölümü Başkanı Prof. Dr. Zekiye Kutlusoy, Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Betül Çotuksöken ve TFK Başkanı Prof. Dr. İoanna Kuçuradi tarafından yapılan seminerin ilk gün oturumlarında Bergen Coşkun Özüaydın “Bir Sınır Durum Olarak Küresel Salgın”, Hülya Yaman “Küresel Salgın ve Korku”, Berfin Kart “Etik Bakışla Pandemi”, Hülya Can Nutku “Pandeminin Gör Dediği”, Güncel Önkal “Kavramlar ve Bağlamlar Arasında Küresel Salgın”, Harun Tepe “Salgından Öğrenmek” ve Sara Çelik “Pandeminin İnsan Doğası ve Eğitim Süreçlerine Etkileri” başlıklı konuşmaları yaptılar. İkinci gün oturumlarında ise Şule Ş. Ceylan “Mrs Dalloway Bize Ne Söyler?”, Çiğdem Yazıcı “Salgın, Oidipus, Hybris ve Hakikat Sorusu”, Dilek Arlı Çil “Küresel Salgın Döneminde Mutluluk Arayışı”, Haluk Erdem “Covid-19 Sonrası İnsanlık Durumu”, Alexander N. Chumakov (Rusya) “Globalization and the Coronavirus Pandemic from a Philosophical Point of View”, Gülriz Uygur “Koronavirüs Salgını Döneminde Adaletsizlik” ve William L. McBride (ABD) “Philosophy and the Meaning of History in Light of the Pandemic” başlıklı konuşmaları yaptılar.

25. Türkiye Felsefe Olimpiyatı

25. Türkiye Felsefe Olimpiyatı, 6 Aralık 2020 tarihinde onüç merkezde –Ankara, Antalya, Bursa, Çanakkale, Denizli, Erzurum, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Mersin, Sakarya ve Samsun'da–, salgın koşulları dolayısıyla elektronik ortamda yapıldı. Birinciliği “İyiliğin Sıradanlığı” başlıklı yazısıyla Ankara ODTÜ Geliştirme Vakfı Özel Lisesi öğrencisi Elif Sude Arslan, ikinciliği “Sanatsal Üretimi Açıklamak: Bir Düşünüş İmkânı Olarak “Kendilik Dünyası”” başlıklı yazısıyla İstanbul Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencisi Yusuf Manav, üçüncülüğü ise “Etik ve Özgürlük” başlıklı yazısıyla İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı (İELEV) Lisesi öğrencisi Tibet Şahin aldı.

İoanna Kuçuradi'nin 10 Aralık 2020 Mesajı

“Birleşmiş Milletler Örgütü kurulur kurulmaz, bu örgütün ilk yaptıklarından biri, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini oluşturmak ve ilân etmekte. 72 yıl önce ilân edilen bu Bildirgeyle insan haklarını önplâna getirmek, bu örgütün belki de en önemli girişimi oldu. Ne var ki, Birleşmiş Milletler, insan haklarını önplâna getirmekle, o günden bu yana birçok insanlıkdışı, vahşi eylemlerin yapılmasını önleyemediği gibi, insan haklarının getiriliş amaçlarına aykırı kullanılmasını da engelleyemedi. Bunun başlıca nedenlerinden biri, insan haklarına ilişkin bilgisizliktir –bu hakların aslında neyi talep ettiklerine ilişkin bilgisizlik. Bu bilgisizliğin çarpıcı bir göstergesi, bazı devletlerin korona virüsle savaşıma yolu olarak kullandıkları “sürü bağışıklığı”dır. “Doğal seleksiyon”u andıran bu “sürü bağışıklığı”nı COVID-19’la savaşmanın yolu olarak kullananlar, bunun sağlık hakkının ihlali olduğunun, birçok durumda da yaşama hakkının ihlali olduğunun, herhalde, farkında değildir. Bu bilgisizliğin başka bir göstergesi de, birçok ülkede getirilen sokağa çıkma yasakları ve bu tür kısıtlamalar karşısında “Bu beden benimdir!” yazan pankartlar taşıyan insanların dünyanın dört bucağında gördüğümüz protestolarıdır. Bu ve bu gibi olaylar, bugüne kadar yapılan teorik araştırmaların insan haklarına ve sorunlarına yeterince ışık tutamadığını, dolayısıyla bu araştırmaların farklı bir hareket noktasıyla yapılması; çoğu yerde yapılan insan hakları eğitiminin de farklı bir anlayışla –amacına götürebilecek bir anlayışla– yapılması gerektiğini düşündürüyor, öyle ki kişiler o durumun insan haklarıyla ilgisini görebilecek bir göz kazanabilsinler ve bu hakların o durumda gerektirdiklerini –yapacak durumda iseler– yapsınlar. Korona virüs musibetinin, insan haklarının insanlardan ve insanlara nasıl bir muamele talep ettiğine daha güçlü bir ışık tutan araştırmaların yapılmasına ve kişilerin karşılaştıkları durumlar ile insan hakları arasındaki bağlantıyı görmelerini sağlayabilecek olan insan haklarının felsefi eğitiminin yaygınlaştırılmasına bir vesile olması umuduyla, dünyamıza korona virüssüz günlerin bir an önce gelmesini dilerim.”

“Sosyal Medyanın Dili ve İnsan Hakları”

10 Aralık İnsan Hakları Gününde, Kuçuradi Felsefe ve İnsan Hakları Vakfı'nın düzenlediği çevrimiçi konferansta, gazeteci Belma Akçura “Sosyal Medyanın Dili ve İnsan Hakları” başlıklı bir konuşma yaptı ve sosyal medyada yaşanan ihlallere dikkat çekti. Konferansın moderatörlüğü ise Dr. Özge Yücel Dericiler tarafından yapıldı.

Mücadele Tarihinde Neredeyiz?

8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü öncesinde, 7 Mart 2021 tarihinde, Kuçuradi Felsefe ve İnsan Hakları Vakfı tarafından çevrimiçi bir konferans gerçekleştirildi. Gülriz Uygur'un moderatörlüğünü yaptığı konferansta, 26. dönem Ankara Milletvekili Av. Şenal Sarıhan “Kadın Hakları Mücadele Tarihinde Neredeyiz?” başlıklı bir konuşma yaptı.

Felsefe Söyleşileri 21:

Eskiçağ Felsefesi'nin Günümüzdeki Anlamı

“Felsefe Söyleşileri 21: Eskiçağ Felsefesi'nin Günümüzdeki Anlamı” başlıklı söyleşi dizisi, Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in koordinatörlüğü ve moderatörlüğünde, Nisan ayı boyunca her cumartesi, 20:00-22:00 saatleri arasında gerçekleştirildi. Söyleşi dizisinde yer alan konuşmacılar ve ele alınan başlıklar şöyle: Prof. Dr. Betül Çotuksöken “Eskiçağdan Günümüze Gelen: Kavram Bilgisi”, Doç. Dr. Muttalip Özcan “Aristoteles'in Toplum ve Siyasal Toplum Ayrımı Işığında Günümüz Toplum ve Devlet Anlayışının Eleştirisi”, Prof. Dr. Nazile Kalaycı “Aristoteles'in *Eudaimonia*'sını Arendt'le Okumak”, Prof. Dr. Hasan Aydın “Eskiçağdan Günümüze Bir Yaşam Biçimi Olarak Felsefe”, Prof. Dr. Yusuf Örnek “Antikçağ Kültürünün Nietzsche ve Günümüz için Anlamı”, Prof. Dr. Kurtul Gülenç “Adalet Peşinde: Tragedyalar ve Yankıları”, Prof. Dr. Ahu Tunçel “Felsefe ve Politika: Arendt versus Platon”, Prof. Dr. İoanna Kuçuradi “Platon ve Aristoteles'i Ortaçağ Gözlüklerini Çıkararak Okumak”.

DÜNYADAN...

UNESCO Genel Direktörü Audrey Azoulay'in Dünya Felsefe Günü Mesajı

“UNESCO hep felsefe dostu olmuştur. UNESCO'nun kendisi felsefi bir projeyi –insan hakları felsefesini, Immanuel Kant'ın ya da Bernardin de Saint-Pierre'in felsefesini – gerçekleştirmekte olan bir kuruluştur. Bir anlamda bu demektir ki, yetkileri felsefenin evrensel çağrısını yansıtan UNESCO'nun kendisi bir felsefedir. Bu Dünya Felsefe Gününde UNESCO sizleri (...) dünyaya ve çevreye ilişkin bu hayranlığı duymaya ve dogmalar ile önyargıların maskesini düşürmeye, kısacası insanlık durumunun evrenselliğini keşfetmeye davet ediyor.”

“The Death Penalty: Justice or Revenge?” Webinarı

İoanna Kuçuradi editörlüğünde yayımlanan *The Death Penalty: Justice or Revenge?* başlıklı kitabın tanıtımı için Ölüm Cezasına Karşı Uluslararası Komisyon tarafından 14 Aralık 2020 tarihinde Madrid'de bir webinar gerçekleştirildi. Giriş konuşması İspanya Dışişleri Bakanı Cristina Gallach tarafından yapılan panelde, UNESCO eski Genel Direktörü ve Komisyonun Kurucu Başkanı Federico Mayor, ülkelerinde idam cezasını kaldıran Moğolistan eski Cumhurbaşkanı Tsakhia Elbegdorj ve Filipinler eski Devlet Başkanı Gloria Macapagal Arroyo, Haiti eski Başbakanı Michèle Duvivier, ölüm cezasına çarptırılan, ancak suçsuz olduğu anlaşılınca serbest bırakılan Joaquín José Martínez kitaba katkıda bulunan isimler arasında yer aldı. Webinarın moderatörlüğünü ICDP Başkanı, BM İnsan Hakları eski Yüksek Komiseri Navi Pillay yaptı.

The Death Penalty: Justice or Revenge?

Ioanna Kuçuradi (ed.), *Ideas Underlying World Problems, Vol III, LIT Verlag, Münster, 2021, 256 p.*

“Dünya Problemlerinin Temelindeki Fikirler” dizisinin üçüncü kitabı, ölüm cezasının getirdiği etik sorunlara güçlü bir ışık tutmaya, bu cezanın temel sorununu neyin oluşturduğuna parmak basmaya ve insanlığın bu konuda 21. yüzyılın ilk çeyreğinde nerede durduğunu göstermeye çalışan makale ve röportajlardan oluşuyor. Kitap, ölüm cezası hakkında düşünmek isteyenler için önemli bir kaynak. Girişini Ioanna Kuçuradi'nin yazdığı bu kitap, dört ana bölümden oluşuyor. Birinci bölümde üç röportaj yer alıyor: Biri ölüm cezasına çarptırılmış, “ölüm kuyruğu”nda beklemiş, ama sonunda suçsuz olduğu ortaya çıkmış birisiyle bir söyleşi. İkincisi, babasını öldürenin ölüm cezasına çarptırıldığı bir insanla –yakınları öldürülen başka insanlarla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri’nde bir dernek kurarak ölüm cezasına karşı çalışmalar yapan bir insanla– yapılan bir söyleşi. Üçüncüsü de yine Amerika Birleşik Devletleri’nde ölüm cezalarına imza atmış ama sonradan değişerek ölüm cezasına karşı olan eski bir savcıyla yapılan söyleşilerdir. Kitabın ikinci bölümünde, devlet başkanı iken ülkelerinde ölüm cezasını kaldırmış iki eski başkanın–Filipinler ile Moğolistan Devlet Başkanlarının– bunu nasıl yaptıklarını anlatan yazıları ile Amerika Birleşik Devletleri’nde bir “Birleşik Devlet” valisinin kendi eyaletinde ölüm cezasını kaldırışının anlatımı yer alıyor. Üçüncü bölüm, 21. yüzyılda dünyanın farklı kıtalarında ve bölgelerinde şu andaki durumu titizlikle ortaya koyan yazılardan oluşuyor. Dördüncü bölümde ise günümüzde ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin UNESCO eski Direktörü Federico Mayor’un, İspanya eski Başbakanı ve Ölüm Cezasına Karşı Uluslararası Komisyonun fikir babası José Luis Rodriguez Zapatero’nun, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları eski Yüksek Komiseri şimdi de başkanı olan Navi Pillay’ın ve sözü edilen komisyonun ruhu olan Yürütücü Sekreteri Asunta Vivo’nun yazılarından oluşuyor.

Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları

Yayına hazırlayanlar: Ioanna Kuçuradi, Harun Tepe, *Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2020, 224 sayfa.*

Bu kitap UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, İnsan Hakları İhtisas Komitesi’nin öncülüğünde, Hacettepe ve Maltepe Üniversiteleri İnsan Hakları Merkezleri tarafından Hacettepe Üniversitesi’nde düzenlenen “UNESCO Karar ve Verileri Işığında İnsan Hakları Eğitimi” uluslararası konferansının bildirilerinden oluşuyor. Türkçe ve İngilizce olarak sunuldukları dilde basılan bu bildirilerde, dünyamızda insan hakları eğitiminin sorunları ele alınıyor ve nasıl bir insan hakları eğitimiyle bugün yaşanan insan hakları ihlallerinin azaltılabileceği, insan hakları ihlallerinin yaşanmadığı bir dünyanın ne tür bir eğitimle kurulabileceği, farklı ülkelerin bu konudaki deneyimleri üzerinden tartışılıyor.

Dış Politika Anıları/Güncemden Notlar 1967-2018

Numan Hazar, *İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2020, 608 sayfa.*

Kitap, yurtiçinde Cumhurbaşkanlığında, Dışişleri ve Millî Savunma Bakanlıklarında, yurtdışında da Washington, Bonn, Lefkoşa ve Yeni Delhi’de çeşitli görevlerde bulunmuş; Nijerya’da Büyükelçi, Avrupa Konseyi/Strasbourg’da ve UNESCO/Paris’te Büyükelçi/Daimî Temsilci olarak görev yapmış, emekli olduktan sonra da Tahran’da Ekonomik İşbirliği Teşkilâtının (ECO) yapılandırmasıyla ilgili kurulan Akil Adamlar Grubunun başkanlığını yapmış ve o sıralarda çok devlet insanı tanımış olan Büyükelçi Numan Hazar’ın, bu elli yılda yapmış olduğu gözlemlerden, deneyimlerden ve anılarından oluşuyor.

Bangalor Yargı Etiği İlkelerinin Yorumu

Çevirenler: Dr. Mustafa Saldırım, Nihal Eriş, Fulya Batur, *Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, Ankara, 2020, 171 sayfa.*

Bangalor Yargı Etiği İlkelerinin Yorumu, Birleşmiş Milletlerin resmî altı diline çevrilmiş olup Bangalor Yargı Etiği İlkelerini benimseyen bütün yargı sistemlerinde temel başvuru kaynağı olarak kabul ediliyor. Yargıtay Başkanı Mehmet Akarca, sunuş yazısında, yargı etiğine ilişkin insanlığın değerlerini temsil eden bu kitabın, Yargıtay Etik İlkelerinin yorumlanması ve uygulanması bakımından ülkemizde de aynı öneme sahip olduğunu belirtiyor.

Arabuluculuk ve Felsefesi Hakkında

Arb. Turan Özer, *Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020, 106 sayfa.*

Arabuluculuk, henüz çok genç ve alması gereken çok mesafe var. Arabuluculuğun gelişmesi, toplumda kendine yer bulması için iddialı, kararlı, üretken olması gerektiğini düşünen Turan Özer, piyasada arabuluculukla ilgili bütün kitaplar ya sınav ya da mevzuat ile ilgili olduğuna dikkat çekiyor ve şöyle diyor: “ben ise ne mevzuat ne sınav ne de arabuluculuğun akçeli yönü olmasın istedim ve olabildiğince bu konulara değinmedim. O halde arabulucular da felsefe ve felsefi düşünce yoluyla arabuluculuk sürecini şekillendirmeli ve hızla yaygınlaşan ve uygulama alanı bulan bu kurumun gelişmesine katkı sağlamalıdır.”

Özgürlük ve Bilgi/Fons Elders’le Söyleşi

Michel Foucault, çeviren: Utku Özmakas, *Sel Yayıncılık, İstanbul, 2021, 120 sayfa.*

Okuru, Noam Chomsky’yle yaptığı “adalet” üstüne meşhur tartışmanın öncesine götüren ve ilk kez yayınlanan bu söyleşi, bir hakikat dillendiricisi olarak Foucault’nun özgürlük ile bilgi arasındaki gerilimli ilişkiyi sorunsallaştırmasına ışık tutuyor. Bu ilişki çerçevesinde iktidar sorununu ele alan Foucault, evrensel, ancak baskı aracına dönüşmeyen bir bilgi ihtimali üzerine düşünmemizi sağlayacak ipuçlarını sunuyor. *Özgürlük ve Bilgi*, yalnızca düşünürün erken dön-

mine dair önemli bir teorik eksenini ortaya koymakla kalmıyor, söyleyişi gerçekleştiren Fons Elders'in notlarıyla birlikte Foucault'nun televizyona çıkmaya dair çekincelerini, kendisine dair konuşmayı reddetmesinin nedenlerini ve hatta yayıncıların *Deliliğin Tarihi*'nin kapaklarına neden yanlış görselleri seçtiğini düşündüğünü de gösteren ve onu daha yakından tanımamızı sağlayan veriler içeriyor.

Yeryüzünün Lanetlileri

Frantz Fanon, çeviren: Şen Süer, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, 277 sayfa.

Frantz Fanon'un alanında bir klasik değeri taşıyan ve 1961'de, Cezayir Savaşında sömürgeci şiddetin zincirlerinden boşandığı bir dönemde yayımlanan eseri *Yeryüzünün Lanetlileri*, sömürgecilik karşıtı mücadelenin başyapıtlarından biri. Fanon'un, sömürgeleştirilmiş insanın yaşadığı travmayı inceleyen ve bir tür siyasal vasiyeti mahiyetindeki bu eseri, Üçüncü Dünya devrimi ütopyasına da ışık tutuyordu. Fransa'da ilk yayımlandığında birkaç kez yasaklanan bu kitap, günümüzde postkolonyal çalışmaların temel referans kitabı olmaya devam ediyor. Jean-Paul Sartre'ın kitabın ilk baskısına yazdığı ünlü Önsöz ek olarak Alice Cherki ve Mohammed Harbi, yazdıkları Önsöz ve Sonsözlerde Fanon'un düşüncesinin günümüze kadar devam eden önemini ele alıyorlar.

Siyah Deri, Beyaz Maskeler

Frantz Fanon, çeviren: Orçun Türkay, Metis Yayınları, İstanbul, 2020, 192 sayfa.

“Bir Çinhintli kendine özgü bir kültür keşfettiği için ayaklanmamıştır. ‘Yalnızca’ birçok bakımdan artık soluk alamadığı için ayaklanmıştır” diyen Frantz Fanon'un *Siyah Deri, Beyaz Maskeler*'i ABD'deki Kara Panterler ve Üçüncü Dünyadaki bağımsızlık mücadeleleri gibi siyasal hareketlere ilham kaynağı olmuş, aynı zamanda sömürgecilik ve ırkçılıkla bağlantılı kimlik sorunlarının tartışılmasına öncülük etmiş kitaplarından biri. Irkçılığın, ayrımcılığın hâlâ gündemde olduğu dünyamızda da modern eşitlikçi düşüncenin klasiklerinden biri olarak güncelliğini koruyor. Fanon siyah gerçekliği anlamaya çalışırken, İkinci Dünya Savaşında Fransa Özgür Ordusu saflarına katılmış genç bir adamın savaş sonrasındaki gündelik yaşamından ve hocası Aimé Césaire'in siyah kimliğine sahip çıkan düşüncesinden ve şiirinden hareket ediyor, uzmanı olduğu psikiyatri ve psikanalizden yararlanıyor. Ayrıca felsefeden, özellikle Jean-Paul Sartre'ın Yahudi düşmanlığı ve siyah karşıtı ırkçılık üzerine yazılarından hem besleniyor hem de yer yer onlarla tartışarak ilerliyor.

Emek, Beden, Aile/Türkiye'de Kadınlık Halleri

Hazırlayanlar: Taylan Acar, Şemsa Özar, Metis Yayınları, İstanbul, 2021, 248 sayfa.

Ferhunde Özbay anısına hazırlanan bu kitap, 9 Mart 2018'de, Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü evsahipliğinde düzenlenen “Birinci Ferhunde Özbay

Anma Konferansı: Türkiye'de Aile, Evlilik ve Kadın İstihdamı” başlıklı konferansta yapılan sunumların yeniden kaleme alınarak bir araya getirildiği makalelerden oluşuyor. Ferhunde Özbay göç, gençlik, demografik davranışlar, kadın bedeni ve emeği alanında yaptığı çalışmalarla ve Türkiye toplumunun demografik yapısının zaman içinde nasıl değiştiğini siyasal iktidarın toplumu şekillendirme hedefi çerçevesinde inceleyerek, Türkiye'deki sosyal bilimlere çok önemli bir katkı sağlamıştır. Bu derlemede, Ferhunde Özbay'ın kadın ve aile ekseninde yürüttüğü çalışmalarıyla açılan yoldan ilerleyen genç kuşak araştırmacılar, kadınların özgürleşme sorununun sosyal bilimler açısından olduğu kadar, toplumsal yaşamın sürdürülebilirliği açısından da ne kadar belirleyici bir yerde durduğuna ışık tutuyor, bu bağlamda Türkiye'deki güncel gelişmeleri farklı kavramsal yaklaşımlar ve metodolojilerle ele alıyorlar.

Başkası Üzerine Düşünmek

Ted Cohen, çeviren: Umur İda, NotaBene Yayınları, İstanbul, 2020, 104 sayfa.

Amerikalı filozof Ted Cohen, *Başkası Üzerine Düşünmek* adlı kitabında, edebiyattan güç alarak yaşama ve ilişkilere bakıyor. Sanata neden değer vermemiz gerektiğini hatırlatırken, hakikatle kurduğumuz bağı da sorgulamamızı sağlıyor. Cohen, felsefenin özündeki tartışmalardan birine daha ulaşıyor böylece: “İnsan neden sanat eserleri yaratır?” Alıştığımız şekliyle bu soruya verilen ortak cevap, sanatın günlük yaşamı ve ruhsuz toplumu kurtaran bir zarafet olduğu yönünde. Cohen, böylesine yargılayıcı ve üst tondan bir bakışla yaklaşmıyor soruya. Tersine sağlıklı bir insanlık için bilimden ve gerçeklerden daha fazlasına ihtiyaç duyduğumuzu ima ediyor. Kurgusal olanın, neden kurgusal olmayan kadar, yani sanattaki gerçekliğin yaşam kadar önemli olduğunu gösteriyor. *Başkası Üzerine Düşünmek*, sanatın ne yaptığını, sadece Hegel'in tarihselci teorisi gibi neden onu takdir ettiğimizi anlatmıyor, aynı zamanda yaşamı güçlü kılabilecek etik değerler geliştirmemiz için sanatla uğraşmamız gerektiğini vurguluyor.

Üstatlarımız ve Karantina Günlükleri/Üstatların Kovid-19 Günlerine Dair Duygu ve Düşünceleri

Editör: Muhammet Enes Kala, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları 103, Ankara, 2020, 328 sayfa.

Türkiye Yazarlar Birliği ile Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen “Üstatlar ve Karantina Günlükleri” başlıklı proje tamamlandı. Proje ve projenin ürünü olan *Üstatlarımız ve Karantina Günlükleri/Üstatların Kovid-19 Günlerine Dair Duygu ve Düşünceleri* isimli kitap, salgın sürecinde hayatını kaybeden sağlık çalışanlarına ithaf edildi. Projenin koordinatörlüğünü ve editörlüğünü Türkiye Yazarlar Birliği Genel Sekreteri Doç. Dr. Muhammet Enes Kala yaptı. Bu günlere ilişkin canlı bir hafıza olacak 50 video mülakatın yapıldığı projede Kala'ya yüksek lisans ve doktora öğrencileri eşlik etti. Kitapta, Türkiye'nin kültür, sanat ve fikir alanlarındaki pek çok önemli ismin, salgın dönemine ve insanlığın durumuna ilişkin duygu ve düşünceleri yer alıyor.

İNSAN HAKLARI ve FELSEFE ile İLGİLİ YAYINLAR

- **Felsefe Parçaları ya da Bir Parça Felsefe**
Søren Kierkegaard, çeviren: Nue Beier, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2021, 160 sayfa.
- **Tekerrür**
Søren Kierkegaard, çeviren: Nue Beier, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2021, 158 sayfa.
- **Nietzsche**
Gilles Deleuze, çeviren: İlke Karadağ, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2021, 112 sayfa.
- **Anlam ve Nedensellik**
Arda Denkel, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 2021, 208 sayfa.
- **Varoluş, Ahlâk ve Ölüm**
M. Mukadder Yakupoğlu, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 2021, 142 sayfa.
- **Düşünceler ve Konuşmalar**
Epiktetos, çeviren: Özge Özköprülü, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2021, 488 sayfa.
- **Sanatın Mitolojisi: Sanat Ne Anlatır?**
İsmail Gezgin, İstanbul: Redingot Kitap, 2021, 340 sayfa.
- **Demokrasinin Halkla İmtihanı/ Liberal Demokrasinin Krizi, Otoriter Popülizmin Yükselişi**
Yascha Mounk, çeviren: İnanç Özekmekçi, İstanbul: h2o Yayıncılık, 2021, 344 sayfa.
- **Çalışmanın Evrimi ve İşin Sonu**
Şelcan Peksan, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2021, 358 sayfa.
- **Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann**
Takiyettin Mengüşoğlu, yayına hazırlayan: Uluğ Nutku, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 2020, ikinci baskı, 284 sayfa.
- **Felsefenin Temel Disiplinleri**
Heinz Heimsoeth, çeviren: Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları,

- 2020, sekizinci baskı, 120 sayfa.
- **Dostoyevski ve Nietzsche/Trajedinin Felsefesi**
Lev Şestov, çeviren: Kayhan Yükseler, İstanbul, Notos Kitap, 2020, 226 sayfa.
 - **Platonculuk**
Vincent Descombes, çeviren: Murat Erşen, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 2020, 143 sayfa.
 - **Hegel'in Gözyaşları**
Olivia Bianchi, çeviren: Ece Durmuş, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2020, 184 sayfa.
 - **Hegel'in Tinin Fenomenolojisi**
Martin Heidegger, çeviren: Kaan H. Öktem, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2020, 260 sayfa.
 - **Yunan ve Roma Mitolojisi/ Tanrılar, Titanlar ve Kahramanlar**
Otto Seemann, çeviren: İnönü Korkmaz, İstanbul: Maya Kitap, 2020, 256 sayfa.
 - **Otorite Kavramı**
Alexandre Kojève, çeviren: Murat Erşen, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2020, 136 sayfa.
 - **İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya**
Arthur Schopenhauer, çeviren: A. Onur Aktaş, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 2020, 746 sayfa.
 - **Pandemi: Salgının Medikopolitiği COVID-19 Kronikleri**
Özen B. Demir, İstanbul: NotaBene Yayınları, 2020, 464 sayfa.
 - **Toplumun İnşası/Yapılaşma Teorisinin Ana Hatları**
Anthony Giddens, çeviren: Ümit Tatlıcan, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2020, 455 sayfa.
 - **Heidegger'e Yolunuz Düşerse/Metafizik Nedir? ve Sanat Eserinin Kökeni**
Aysun Gür, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2020,
 - **Suçlar ve Cezalar Hakkında**
Cesare Beccaria, çeviren: Sami Selçuk, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2020, dokuzuncu baskı, 222 sayfa.

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ
ve
UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Sahibi: T.C. Maltepe Üniversitesi adına Şahin Karasar

Yayın Yönetmeni: İoanna Kuçuradi

Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Elif N. Hamidi

Yayın Kurulu: Bergen Coşkun Özüaydın, Betül Çotuksöken, Sevgi İyi,

Neşe Şahin Taşgın, Hülya Şimşak, Muttalip Özcan, Gülriz Uygur

Yazışma Adresi: Marmara Eğitim Köyü, 34857 Maltepe/İSTANBUL

Tel: 0216 626 11 34 **Faks:** 0216 626 11 25

Baskı: ??????????

Tel: ???

Sertifika No: ???

ISSN: 2587 - 148X

Yayın hakkı saklıdır